Kontrastivna semiotička i pragmatička analiza jezika o pandemiji bolesti Covid-19 u masovnim medijima

Vanjaka, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:421394

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-19**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za lingvistiku

ANA VANJAKA

KONTRASTIVNA SEMIOTIČKA I PRAGMATIČKA ANALIZA JEZIKA O PANDEMIJI BOLESTI COVID-19 U MASOVNIM MEDIJIMA

(diplomski rad)

Mentorica: prof. dr. Mislava Bertoša, redovita profesorica

Zagreb, 2021.

KONTRASTIVNA SEMIOTIČKA I PRAGMATIČKA ANALIZA JEZIKA O PANDEMIJI BOLESTI COVID-19 U MASOVNIM MEDIJIMA

Sažetak

Tema ovog rada je pragmatička i semiotička analiza jezika o pandemiji bolesti COVID-19 u masovnim medijima. Analiza se temelji na semiotičkoj teoriji M. A. K. Hallidayja, Roberta Hodgea i Gunthera Kressa i Teuna van Dijka, a provodi se na odabranim člancima s hrvatskih internetskih portala, objavljenih tijekom 2020. godine. Radi se o portalima tabloidskog i ozbiljnijeg karaktera, te se uspoređuje očekivana razlika u jeziku takvih publikacija. Članci se dijele u tri tematske skupine na one usmjerene na ideologiju, one koji pripadaju diskursu straha i one koji pripadaju diskursu konstruiranja krivca. Na temelju takvih značenjskih razlika izvode se i zaključci o leksiku, sintaksi i strukturi samih tekstova, te se potvrđuje razlika u jeziku tabloida i ozbiljnijih novina.

Ključne riječi: pandemija, tabloidi, COVID-19, vijesti, semiotička, pragmatička

CONTRASTIVE SEMIOTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS OF COVID-19 PANDEMIC LANGUAGE IN MASS MEDIA

Summary

The subject of this paper is a pragmatic and semiotic analysis of the language about the COVID-19 pandemic in the mass media. The analysis is based on the semiotic theory by M. A. K. Halliday, Robert Hodge, Gunther Kress and Teun van Dijk, and it is done on a selection of articles from the Croatian internet newspapers, published during the year 2020. The newspapers are divided in tabloids and more serious websites, and what is compared is the expected difference in the language of these kinds of news. The articles are categorized thematically: ones that belong to the discourse of ideology, ones that belong to the discourse of fear and ones that belong to the discourse of constructing a culprit. Based on these semantic differences conclusions are drawn about the lexis, syntax and the very structure of the texts, with which the expected differences in language between tabloids and serious news are confirmed.

Keywords: pandemic, tabloids, COVID-19, news, semiotic, pragmatic

SADRŽAJ:

1. UVOD 1
2. DRUŠTVENI I POLITIČKI KONTEKST PANDEMIJE BOLESTI COVID-19 1
3. MEDIJI I INTERNETSKI NEWS PORTALI 3
3.1. O tiskanim medijima i njihovim online inačicama 3
3.2. Tabloidi vs. ozbiljne novine 4
4. TEORIJSKI OKVIR I TERMINOLOGIJA 6
4.1. Od Saussurea do moderne semiotike 6
4.2. Halliday i funkcionalna lingvistika 9
4.3. Osnovni semiotički pojmovi: diskurs, narativ, žanr i stil 11
5. OSNOVI ANALITIČKI MODELI: JUDY DELIN I TEUN VAN DIJK 17
5.1. Judy Delin: jezik pisanih medija 17
5.2. Van Dijk i struktura diskursa 22
5.2.1. Kohezija i koherencija 23
6. PRAGMATIČKI PRISTUP ANALIZI TEKSTOVA 27
7. ANALIZA 31
7.1. Krivnja 35
7.2. Strah 38
7.3. Ideologija 42
8. Zaključak 45
9. BIBLIOGRAFIJA 47

1. UVOD

U ovom radu pragmatički i semiotički će se analizirati jezik o pandemiji bolesti COVID-19 na internetskim portalima u Hrvatskoj. Na samom početku rada, kontekstualizirat će se tema pandemije tijekom 2020. godine, kao i način odgovora vlasti na krizno stanje. Nakon uvoda u problematiku administriranja i vođenja društva u situaciji kao što je pandemija, izložit će se teoretske postavke o medijima, ali i o samim tiskanim medijima, njihovoj povijesti i trendovima koji su utjecali na razvoj novinarstva u Hrvatskoj.

Teorijsko polazište za analizu je rad Ferdinanda de Saussurea kao teoretičara koji se postavio temelje semiotici. Osim njega, poslužit će i funkcionalna lingvistika M. A. K. Hallidayja kao okvir za semiotičku analizu. Robert Hodge i Gunther Kress također su svojim semiotičkim radom doprinijeli uspostavi teorijske podloge za semiotičku analizu. U nastavku, koristi se i rad Thea van Leeuwena , te se definiraju neki od osnovnih semiotičkih pojmova, poput žanra, diskursa, narativa i stila. Kao osnovni analitički modeli koristit će se rad Judy Delin i Teuna van Dijka. Pragmatička analiza temeljit će se na teoriji o govornim činovima. Članci čiji će se jezik analizirati podijelit će se u tri tematske skupine koje se tiču straha, ideologije i krivnje. Na temelju ovakve podjele analizirat će se struktura članaka i tekstova, te sami iskazi koji su u pojedinim značenjskim domenama uvijek u službi konstrukcije značenja. Na samom početku analize iznijet će se neke karakteristike jezika koje svi članci dijele, ali istodobno i opće razlike u jeziku tabloida i ozbiljnijih novina. Tijekom analize uspoređivat će se i isticati očekivane razlike u jeziku tabloidskih članaka i članaka ozbiljnijih portala. Naime, očekuje se da će jezik tabloidskih članaka biti stilski obilježen i razgovornog registra, dok će jezik ozbiljnijih publikacija biti objektivniji i manje stilski obilježen. Nakon analize jezika iznijet će se opći zaključci i završne napomene.

2. DRUŠTVENI I POLITIČKI KONTEKST PANDEMIJE BOLESTI COVID-19

U prosincu 2019. godine svijet je po prvi puta mogao čuti vijesti o novom virusu SARS-CoV-2 koji se pojavio u kineskoj provinciji Hubei, točnije u gradu Wuhanu. Riječ je o virusu koji pripada skupini koronavirusa, a uzrokuje bolest pod nazivom COVID-2019.[1] Radi se o tipu virusa koji obično cirkuliraju među životinjama, a do sada nije zabilježen kod čovjeka. Bolest se manifestira otežanim disanjem, povišenom tjelesnom temperaturom, umorom i općom slabošću. Prvi slučaj zaraze u Hrvatskoj zabilježen je 25. veljače 2020. godine, a od tada je u toj zemlji zabilježeno oko 350.000 zaraženih osoba, od kojih je oko 8.000 preminulo[2]. Svjetska zdravstvena organizacija je, nakon prvog upozorenja u siječnju 2020. o prijetnji u obliku nove zarazne bolesti, proglasila pandemiju 11. ožujka 2020. Kako navode Bruns et al. u članku iz 2020., COVID-19 prenosi se bliskim kontaktom s osobe na osobu ili aerosolom koji nastaje nakon što osoba kihne ili se zakašlje. Najviše se slučajeva prijenosa bolesti dogodi onda kada je zaraženi nesvjestan toga da prenosi virus ili u slučaju boravka na mjestima s visokom koncentracijom zaraženih. (2020: 327)

Ono što je ključno u borbi protiv pandemije upravo je prevencija, kako navode autori. Ona se očitovala u dvama različitim pristupima, onom restriktivnijem i onom koji se oslanjao na opuštenije mjere. Upravo su se razlike u pristupima problemu pandemije očitovale i u reakcijama ljudi, pa tako ujedno i čitatelja internetskih *news* portala. Svjetska zdravstvena organizacija objavila je dokument o preporukama za postupanje u slučaju pandemije još 2005. godine[3]. U tom dokumentu jasna je trodijelna podjela mjera na one koje se tiču individualaca i pojedinačnih kućanstava, one koje se odnose na internacionalna putovanja koje za cilj imaju odgodu ulaska pandemije u još nezaražena područja, te na mjere koje se odnose na farmaceutske intervencije u vidu cijepljenja i sličnih tretmana. Ono što je istaknuto kao jedan od najvažnijih preduvjeta za uspješno funkcioniranje mjera protiv pandemije je upravo održavanje i građenje povjerenja u javno zdravstveni sustav i autoritete prije i nakon pandemije. Komunikacija je također jedan od elemenata bez kojih taj preduvjet ne bi bio moguć, a ostvaruje se tako da se javnosti omogući pristup relevantnim, točnim i pravodobnim informacijama o pandemiji i njenom napretku.

---

[1] HZJZ, https: //www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/pitanja-i-odgovori-o-novom-koronavirusu-2019-ncov/)

[2] podaci preuzeti s internetske stranice HZJZ-a koronavirus.hr, 22. 06. 2021.

[3] Izvor: https: //www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK143063/#ch5.s4

U članku „*Whose coronavirus strategy worked best? Scientists hunt most effective policies*" časopisa Nature može se iščitati analiza o razlici u primjeni mjera u različitim državama tijekom pandemije bolesti COVID-19. Pandemija u Kini i pristup sprečavanju širenja bolesti tamošnjih vlasti bitno se razlikovao od primjerice pristupa Švedske ili Ujedinjenog Kraljevstva. Kineski pristup podrazumijevao je strogo zatvaranje[4], odnosno zabranu izlaska iz kuća, te zatvaranje škola. U isto vrijeme, švedski stručnjaci oslanjali su se na teoriju o imunitetu krda, gdje se vjerovalo da će populacija razviti imunitet na COVID-19 putem izravnog kontakta s istim, a ne potpunim zatvaranjem države.[5] Svjetska zdravstvena organizacija je, kako navode Bruns et al., ocijenila ovakav pristup kao jedan od najagresivnijih u povijesti. (2020: 328) Švedska agencija za javno zdravstvo od samog je početka pristupila mjerama za pandemiju na opušten način, bez ograničavanja javnog okupljanja i bez naloženog poštivanja ostalih mjera, poput nošenja maske za lice.[6]

Razlike u primjeni preporučenih mjera i postupanja vide se ne samo u njihovoj strogosti, već i u pravodobnosti njihove primjene. Zemlje južne Europe su mjere uglavnom primijenile kasnije od, primjerice, Austrije i Njemačke. Strogost se istih također može usporediti i s ekonomskim statusom pojedine države. Prema članku u časopisu Nature, zemlje koje su ekonomski na lošijem položaju, strože su se postavile kada je u pitanju bilo uvođenje *lockdowna,* a sve u svrhu održavanja već krhkog ekonomskog stanja.

Kako navode Bruns et al., jedan od glavnih čimbenika u održavanju stabilnog sustava prevencije daljnje zaraze je i sami zdravstveni sustav. Kao takav, on je u razdoblju proljeća 2020. godine u medijima odigrao gotovo ulogu jednog od aktera u cijelom diskursu. Ne samo da se o sustavu pisalo kao o ivici o kojoj vise svi životi, već se putem takva jezika napadalo i vlast, te njihovo upravljanje javno-zdravstvenim resursima.

Efekti događaja koji su se odvili tijekom 2020. godine svoj su odraz imali u tekstovima vijesti na internetskim portalima. U ovom će se radu analizirati upravo jezik koji je bio u službi prijenosa novosti, ali koji je ujedno imao ulogu reflektiranja stavova, osjećaja i mišljenja javnosti tijekom 2020., medijski burne i izazovne godine.

---

[4] Izvor: *https: //www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S2468-2667%2820%2930090-6*
[5] Izvor: https: //www.who.int/news-room/q-a-detail/herd-immunity-lockdowns-and-covid-19
[6] Izvor: https: //www.thelancet.com/article/S0140-6736(20)32750-1/fulltext

3. MEDIJI I INTERNETSKI NEWS PORTALI

3.1. O tiskanim medijima i njihovim online inačicama

Prema Jurčić, mediji bi se mogli definirati kao „sustavi javnog informiranja koji služe širenju vijesti u svrhu informiranja, educiranja i zabave najširih slojeva društva." (2017: 129) Povijest razvoja tiskanih medija u Hrvatskoj svjedoči raznim utjecajima i previranjima koja se prvenstveno tiču ideologije, političkih sustava i borbe za prava medija i novinara. Kako navodi Lipić, ova se borba za neovisne medije odvijala i u danima konstituiranja nezavisne države, kada su glavni mediji bili pod utjecajem vladajuće stranke. (2016: 18) Nakon rata, dolazi do pluralizacije medijskog prostora, te danas medijskim prostorom tiskanih medija dominiraju listovi poput Jutarnjeg lista, Večernjeg lista i tabloida 24sata. Zakonodavstvo koje je u moderno hrvatsko doba za cilj imalo zaštititi slobodu medija pomoglo je unapređenju njihove kvalitete, no to ni danas ne garantira potpunu slobodu od ideoloških upliva i raznih drugih utjecaja koji je narušavaju. Osim što su oni itekako prisutni, na kvalitetu jezika i sadržaja u medijskom prostoru danas utječe i populizam i tabloidizacija kvalitetnih medija, kao negativni trendovi kojima svjedočimo svakodnevno.

Danas se svijet tiskanih medija (novina, časopisa, tjednika) radikalno mijenja, te je u igru odavno ušao internet kao glavni pokretač tih promjena. *Online* izdanja pisanih vijesti, odnosno tiskovina čija je primarna djelatnost izvještavanje o najnovijim događajima prvi su se puta pojavili u devedesetim godinama prošlog stoljeća. Kako navode Greer i Mensing (2006) u nekim su elektroničkim oblicima vijesti bile dostupne i u sedamdesetima. Objavljivanje na internetu pokazalo se najuspješnijim oblikom izdavanja pisanih vijesti. Deloitte, u svom izvješću o utjecaju prometa na web stranicama na prihode tradicionalnih oglašivača iz 2016., piše kako je samo u Ujedinjenom Kraljevstvu ukupna dnevna tiskana naklada u 2001. godini bila dvanaest milijuna primjeraka, dok je u 2014. bila samo sedam milijuna. (2016: 3) Osim što se u posljednjim godinama ovaj efekt povećao, medijske se kuće sada natječu za pažnju čitatelja ne samo s tradicionalnim konkurentima, već i s društvenim mrežama i drugim web stranicama na kojima je mogućnosti za objavljivanje nebrojeno. Osnovni mehanizam koji danas održava online izdanja novina na životu upravo je onaj koji ovisi o oglašavanju. Zarada koju većina današnjih verzija novina ima dolazi uglavnom od brendova i tvrtki koje njihov online prostor cijene na temelju prometa, odnosno klikova, koje imaju na dnevnoj bazi. (2016: 6) Treba naglasiti da je sve veća ovisnost samog sadržaja vijesti, pa samim time i njegove kvalitete, upravo o ovoj dinamici. Jedan

od primarnih ciljeva današnjih internetskih novinskih izdanja upravo je privlačenje što više klikova. Takvi industrijski trendovi ogledaju se i u predmetu analize koja slijedi. Iako se može smatrati već zastarjelim istraživanjem, Greer i Mensing u svom radu dokazuju činjenice koje su i danas, u 2021. godini, itekako relevantne. Naime, autorice naglašavaju da se način predstavljanja vijesti izrazito promijenio otkada se odvija na mreži. Vijesti se ažuriraju svakih nekoliko sati, a ako je riječ o aktualnoj krizi ili događaju koji je u tijeku, ažuriranja se odvijaju gotovo svakih nekoliko minuta. (2006: 16)

Analiza u ovom radu temelji se na razlici jezika korištenog u produkciji vijesti u internetskim izdanjima tabloida, te u internetskim izdanjima ozbiljnijih tiskovina koje se tradicionalno u Hrvatskoj smatraju takvima. Utjecaj tabloidnog novinarstva u posljednje je vrijeme porastao i dosegao opseg bez presedana. Kako navodi Ivanuš, većina korisnika interneta danas kao primarni izvor informacija imaju upravo internetske informativne portale. (2019: 111) Posljednjih nekoliko godina ta je transformacija sadržaja u medijima, a pogotovo u tabloidima, rezultirala dominacijom sadržaja orijentiranog na zabavu i, ultimativno, povećanjem klikova i prodaje. To su uglavnom priče koje za cilj imaju pobuditi emociju kod čitatelja. Ivanuš u svom članku iznosi kratku povijest tabloida, te napominje kako je prvi tabloid u Hrvatskoj bio Slobodni tjednik (ST) kojeg je uređivao Marinko Božić 1990. godine. Sadržaj u njemu temeljio se na političkim temama ratnog razdoblja prezentiranim na bombastičan, senzacionalistički način. (Ibid.) 24 sata pojavila su se na tržištu 2005. godine kao prvi dnevni hrvatski tabloid, u vlasništvu tvrtke Styria. S vremenom, ovaj je list postao najtiražnije izdanje u zemlji, te je tako ostalo i do danas.

3.2.Tabloidi vs. ozbiljne novine

Tabloidi se od ozbiljnih, kvalitetnih novina najviše razlikuju po temama. Prvenstveno su fokusirani na zabavne teme, tračeve o poznatima, te senzacionalističke, okultne i paranormalne okolnosti događaja. Kako ističe Ivanuš, najbitnije su karakteristike tabloida upečatljive naslovnice, velike fotografije, snažni, lako pamtljivi i izražajni naslovi. (2019: 123) Oni više pozornosti stavljaju na sadržaj koji se odnosi na skandale, zabavu, priče iz privatnih života slavnih, ali i običnih ljudi. U njima se poglavito ne može naći sadržaj o politici, kulturi i ostalim društvenim problemima, no to ne znači da im je sadržaj sasvim apolitičan. Senzacionalistički način izražavanja tabloidski novinari koriste u svrhu privlačenja čitatelja koje se želi šokirati. U teoriji, jezik tabloidskih listova i njihovih online izdanja s jedne se strane kritiziraju jer nisu u skladu s moralnim i demokratskim

vrijednostima društva, dok se s druge strane takvo novinarstvo brani pod izlikom da samo reflektira društvo u kojem nastaje, te da svojim sadržajem informira čitatelje nižeg obrazovnog statusa. Naslovi i podnaslovi kao sastavni dijelovi vijesti u tabloidima imaju funkciju privlačenja čitatelja senzacionalističkom upotrebom jezika. Ivanuš ističe Silićevu podjelu naslova na nominativne, koji sadržaj imenuju imenicama i pridjevima, informativne koji prenose sadržaj putem glagola, glagolskih oblika i upitnih riječi, dok se reklamnim naslovima nudi sadržaj upotrebom imperativa, te upitnih ili uskličnih iskaza. (2019: 114) U naslovima tabloidskih vijesti novinari često koriste igre riječi i izreke kako bi se čitatelja zaintrigiralo. Dakako, usporedimo li ovakvo pisanje s jezikom ozbiljnijih medija ono se itekako razlikuje. Očekivan način pisanja u ozbiljnijim medijima bio bi manje senzacionalistički, s upotrebom jezika koji više odgovara književnom, a manje razgovornom stilu. Naslovi u takvim izdanjima sintaktički su puniji, te se ne oslanjaju samo na pobudu emocije, već se u njima može iščitati daleko više informacije nego u tabloidskim. Razlozi za opću tabliodizaciju Johansson pronalazi u tehnološkim promjenama u svijetu tiskanih medija koje podrazumijevaju gotovo istovremeni pristup događajima i veliki broj medijskih kuća, što stavlja novinare pod veliki pritisak i očekivanja za proizvodnju sadržaja brže nego ikada. Ovime se sadržaj koji objavljuju sve više oslanja na svoju moć zabave i brzinskog informiranja, koje ne leži uvijek na provjerenim činjenicama. (2007: 32)

4. TEORIJSKI OKVIR I TERMINOLOGIJA

4.1. Od Saussurea do moderne semiotike

Teorijski temelj na kojem će se u nastavku realizirati analiza jezika na internetskim portalima pronalazimo u semiotičkim i pragmatičkim postavkama. U nastavku bavimo se na prvom mjestu semiotikom i osnovnim aspektima takva pristupa analizi jezika.

Semiologija se može definirati na više načina. Ferdinand de Saussure ju je anticipirao u svojim postumno objavljenim radovima iz 1916., te ju je definirao kao znanost o životu znaka u društvu. Saussure ovu disciplinu naziva semiologijom po prvi puta, te je smatra disciplinom šireg opsega od same lingvistike. Kao znanost o svim sustavima znakova, ona u sebi sadržava i lingvistiku, znanost o jeziku kao sustavu znakova. Kao takva, prema Saussureu, semiologija bi istraživala od čega se znak sastoji i koji zakoni za njega vrijede. Ona bi obuhvaćala sve ono što lingvistika kao znanost koja se bavi jezikom kao sustavom znakova ne obuhvaća. Upravo u tome autori Hodge i Kress pronalaze predmet semiotike u svojoj knjizi „*Social Semiotics*“ po prvi puta objavljenoj 1988. Semiotika bi se stoga trebala baviti kulturom, društvom i politikom, sustavima znakova koji nisu jezik, dijakronijom, strukturama označenog i materijalnom prirodom znakova. (1995: 18) Oni definiraju semiotiku kao znanost koja sistematski i koherentno proučava fenomen komunikacije kao cjelinu, ne samo neke od njezinih aspekata. (1995: 1) Ti autori također naglašavaju činjenicu da socijalna semiotika kao takva neizbježno leži na postavkama ideologije kao sile koja pokreće uređena društva. Upravo se iz tog razloga može povući poveznica između društvenog aspekta znaka koji ističe i sam Saussure i uloge društva i ideologije koju ističu i Hodge i Kress. Značenje u društvu se stvara pod uvjetima ideoloških postavki koje se ogledaju u logonomskim pravilima (*logonomic rules*). Ova pravila upućuju na uvjete za proizvodnju i recepciju značenja. Drugim riječima, logonomska pravila se ogledaju u hijerarhijskim strukturama društva i dominacije, te su evidentni, primjerice, u odnosima između poslodavaca i zaposlenika ili roditelja i djece. (1995: 5) Jedan od glavnih pojmova u društvenoj semiotici koje ističu Hodge i Kress je poruka. Ona je usmjerena, ima izvor i cilj, kontekst i svrhu. Također uvode pojam semioze, te ga objašnjavaju kao proces i efekt stvaranja, recepcije i cirkulacije značenja u svim oblicima, korištenog od svih aktera komunikacije. (1995: 261) Socijalna se semiotika, prema tim autorima, prvenstveno bavi svim ljudskim semiotičkim sistemima. Semiotički fenomeni, kako navode ti autori, uvijek imaju referencijalnu i društvenu dimenziju, te se stoga moraju opisivati putem mimetičke razine (*mimetic*

plane) i putem semiotičke razine (*semiosic plane*). Te su dvije razine neizostavne u stvaranju značenja. Mimetička se razina odnosi na onaj dio stvarnosti koji služi kao referent, a semiotička razina se odnosi na onu razinu u kojoj se stvara značenje. Mimetička razina u fokusu ima tekst kao opipljivo ostvarenje diskursa, koji pak pripada više semiotičkoj razini. Diskurs je, prema ovim autorima, društveni proces u kojem su integrirani tekstovi.

U isto se vrijeme pojavljuje u teoriji i pojam semiotika. Taj termin i njegovo značenje razvija matematičar i logičar Charles Sanders Pierce koji, neovisno o semiologiji koja je nastala u lingvističkoj tradiciji, piše o filozofskoj strani znaka. Za njega je znak reprezentamen koji dovodi u odnos svoj objekt i svoj interpretant. Razlika između termina 'semiotika' i 'semiologija' još uvijek nije sasvim razvidna, no može se primijetiti upravo u razlici u teoretskoj orijentaciji ova dva autora. Za razliku od Saussurea, Pierce vidi značenje kao proces na koji utječe navika, odnosno kulturološki specifična pravila mišljenja. Njegov proces u kojem nastaje značenje odgovara logonomskim pravilima o kojima pišu Hodge i Kress. Saussure značenje zapravo pripisuje znakovima kako bi ograničio proučavanje „unutarnje“ lingvistike, te isključio ono što se, u stvarnosti, od jezika ne može isključiti, a to su ideologija i kultura. Njegov je znak u potpunosti arbitraran, te je kao takav lišen bilo kakve značenjske motiviranosti, utjecaja društvenih čimbenika, ideologije i kulture. Arbitrarnost znaka jedan je od temeljnih koncepata Saussureove teorije te je ujedno i jednim od osnovnih koncepata strukturalističke teze o unutarnjoj organizaciji jezika. Arbitrarnost znaka je njegovo obilježje koje znači potpunu neovisnost označitelja i označenog kao osnovnih dijelova „sassureovskog“ znaka. Primjerice, pojam *jabuka* u francuskom i engleskom označen je različitim nizovima glasova nego što je to u hrvatskom, zbog čega Saussure zaključuje o nevezanosti nizova glasova sa samom mentalnom slikom pojma *jabuka*. To je rezultiralo, kako ističu Hodge i Kress, zanemarivanjem istraživanja i svjesnosti o tome kako značenje u društvu nastaje u praksi. Na primjeru reklama za cigarete, ovi autori ističu način na koji znakovi, odnosno vokabular i sami oblik teksta, reproduciraju značenje, reflektiraju kulturu i klasna obilježja aktera te komunikacije (primjerice potencijalnih kupaca, predstavnika kompanije i sl.). Društveni čimbenici su ti koji motiviraju spajanje označitelja s označenim, prema tim dvama autorima. Kako navode Leeuwen i Kress u svom djelu iz 2001. godine: „*meaning does not only reside in discourse and design, it also resides in production. It results from human engagement with the world, and the resources we use in articulating and interpreting meaning comprise both semiotic modes and semiotic media*.“ (2001: 68) Ta dvosmjerna dinamika između društva i znaka ogleda se ne samo u

stvaranju značenja samog znaka, već i u karakteru društva kao znakovnog entiteta koje se ogleda u znakovima koji se koriste u svakodnevnoj interakciji.

Robert Hodge i Gunther Kress nadalje ističu i rad Valentina Vološinova koji je doprinio razvoju semiotike jer je isticao činjenicu da su ideologija i materijalni znak nerazdvojivi. Osim toga, ovaj je teoretičar naglašavao da je društvena interakcija inherentan dio znaka, te da komunikacija i njeni oblici ne mogu postojati izvan materijalnog. (1995: 18) Kritizira Saussureov rad i njegovo strogo odvajanje materijalnog, odnosno društvenog, iz opisa znaka. Vološinov temelji svoju teoriju na filozofiji Karla Marxa, te daje primjere klase i različitih izvanjezičnih pojava kao direktno povezanih sa značenjem znakova. Za njega, forma znaka je određena društvenom organizacijom sudionika interakcije, te neposrednim uvjetima iste. Aspekt produkcije u društvenoj interakciji ključan je za semiotičku analizu. Upravo na temelju ovih postavki Hodge i Kress ističu kako je jezik sasvim ovisan o komunikacijskom činu, te odbacuju Saussureove postavke o odvojenosti jezika kao sustava od njegovog ostvarenja u govoru.

Kao treću dihotomiju, Hodge i Kress komentiraju i odnos između sinkronije i dijakronije. Sinkronijska lingvistika odnosi se na koegzistencijalne jezične prakse, koje supostoje u jednom trenutku, dok se dijakronija odnosi na one elemente jezika koji se izmjenjuju na osi sukcesivnosti ili slijeda. Hodge i Kress ističu kako su svi semiološki elementi obuhvaćeni procesima stvaranja značenja, bez obzira na kronološki slijed. Za njih, svaka semiotička aktivnost događa se u vremenu i zbog toga je svaka ta aktivnost dijakronijska. Svaka je sintagma povezana i s onima prije, i s onima nakon nje, te je kao takva dio neprestanog procesa transformacije. Svaka takva transformacija temelji se na materijalnom i društvenom životu. Kao takve, transformacije mogu imati učinka i otkrivati strukture značenja. (1995: 35)

Sve navedene tendencije autora koji su položili temelje semiotici mogu se sažeti u tri točke. Prvenstveno, strukturalizam u proučavanju jezika zamjenjuje se praksom promatranja jezika u njegovu materijalnom obliku, te se napušta dihotomija jezika i govora. Nadalje, napušta se i dihotomija unutarnje i vanjske lingvistike, te se time u obzir uzimaju društvene činjenice kao osnovni utjecaj na stvaranje značenja. Na trećem mjestu našao se i pomak od sinkronijske statike, prema dijakronijskoj dinamici, odnosno prema uviđanju neprestanog dijaloga između govornika i semioze kao procesa stvaranja značenja. Profesor Milorad Pupovac u svojoj knjizi „Jezik i djelovanje“ ističe kako niti jedan semiološki sistem, pa ni jezik, ne može postojati bez elemenata drugih takvih sistema. (1990: 178) Prema njemu, svako se djelovanje u jeziku očituje posredstvom

namjera sudionika komunikacije. Pupovac ističe razlike u radu teoretičara jezičnog djelovanja koji se dijele na one koji na prvo mjesto stavljaju kontekst, one koji najveću važnost pridaju namjeri govornika, te one koji konvenciju smatraju ključnom za uspješnu komunikaciju. Kao takvi, svi ti aspekti jezičnog djelovanja međuovisni su i jednako relevantni za proces semioze, odnosno proces stvaranja značenja. Kao karakteristike procesa semioze Pupovac prvenstveno ističe autonomnost, interaktivnost i reverzibilnost, te ističe kako imaju funkciju osiguravanja stabilnosti, funkcionalnosti i vitalnosti svakom semiološkom sistemu. (1990: 186) Drugim riječima, svaki je proces semioze dvosmjeran, znakovi koji se u njemu stvaraju su autonomni, ali i interaktivni.

4.2. Halliday i funkcionalna lingvistika

Osim što svoje korijene ima u Saussureovu Tečaju, semiotika je neporecivo nastala i na temeljima funkcionalne lingvistike M. A. K. Halllidaya. Funkcionalni pristupi proučavanju jezika, za razliku od formalnih, fokus svog istraživanja stavljaju na funkciju koju jezika obavlja u svakodnevnoj komunikaciji. Značenje pri tome ima iznimno važnu ulogu, te stoga jezične strukture odgovaraju upravo funkciji koju pojedini iskaz ima u nekom komunikacijskom činu. Funkcionalizam kao tradicija više je zastupljen u Europi, dok je formalizam pronašao plodno tlo u Sjedinjenim Američkim Državama, prvenstveno u teoriji Noama Chomskog. Prvi zapisi o funkcionalizmu nalaze se u radu članova praške škole koji su smatrali da su strukture jezika određene funkcijama koje jezik u društvu ispunjava. Ova je skupina lingvista držala da su različiti aspekti jezika međusobno povezani i ne postoje u izolaciji. Osim toga, naglašavali su funkcionalnu prirodu jezika, čija se forma izvodi iz funkcije. Borucinsky i Coslovich u svom članku pišu o tome kako je govornik taj koji ima cilj, a on se ostvaruje odgovarajućim jezičnim strukturama. (2015: 17) Osim njih, Martinet, kao najvjerniji nastavljač Saussureove misli, drži kako je jezik u službi prenošenja iskustva, te kako jezične jedinice mogu obavljati tu ulogu samo u nekom konkretnom jeziku. (2015: 14) Ova čitava struja misli rezultirala je razvojem sociolingvistike u radovima antropologa Malinowskog i sociologa Bernsteina. Sistemska funkcionalna gramatika, kako navode Borucinsky i Coslovich, obuhvaća istraživanja nad većim jedinicama teksta, odnosno diskursa. Ovaj se teoretski pravac temelji upravo na Saussureovoj ideji o jeziku kao sustavu. (2015: 16)
U svojoj knjizi „*Language as Social Semiotic*“ (1978) Halliday zauzima funkcionalan pristup u proučavanju zakonitosti funkcioniranja jezika. Za razliku od Chomskog i njegova strogog viđenja jezika kao apstraktnog sustava koji je odvojen od materijalnog ostvarenja, Halliday ističe ulogu

društva i konteksta u odabiru jezičnih struktura pri komunikaciji. Kako ističu Borucinsky i Coslovich, Hallidayeva teorija sinteza je strukturalnih i funkcionalnih pristupa jeziku. (2015: 19) Gramatika je za njega skup izbora koji stoje na raspolaganju govorniku, u nekom kontekstu. U središtu ovog pristupa nije individua, već društvo u cjelini. U odnosima koje pojedinac ostvaruje očituju se funkcije jezika koje taj autor odbija promatrati kao zatvoreni sustav određen pravilima proizvodnje gramatički ovjerenih rečenica. (1978: 16) Kako ističe Leeuwen, tu se mogu razlučiti dvije vrste funkcije: funkcija strukture i funkcija u društvu, odnosno u upotrebi jezika. (2005: 78) U fokusu Hallidayeve teorije upravo je funkcija svakog dijela jezičnog izraza. Primjerice, svaki sastavni dio rečenice (predikat, objekt i subjekt) ima svoju funkciju. Spomenuta se ideja prenijela i u socijalnu semiotiku, te je ideja jezične funkcije u društvu jednom od njenih osnovnih postavki. Halliday ističe svrhu jezika kao alata za zadovoljavanje potreba govornika, te razlikuje sedam protofunkcija jezika. (2005: 76). Prva od njih je instrumentalna funkcija koja se odnosi na činjenicu da jezikom možemo izraziti bilo što, poput preferencija, izbora, želja i potreba. Druga je regulativna funkcija koja se odnosi na mogućnost utjecaja na druge jezikom. Drugim riječima, ova funkcija jezika prema Hallidayu omogućava govornicima stvaranje pravila, davanje uputa i podučavanje. Interaktivna funkcija jezika služi ostvarenjima interpersonalnih kontakata. Personalna funkcija odnosi se na mogućnosti izražavanja osjećaja, dok heuristička funkcija omogućava govorniku učenje putem postavljanja pitanja i istraživanja. Imaginativna funkcija jezika osigurava pretvaranja i „igranje“ različitih uloga, dok informativna ili reprezentacijska funkcija dopušta govornicima širenja informacija. (2005: 77) Halliday sažima ovih sedam u tri osnovne funkcije jezika: ideacijska, interpersonalna i tekstualna. Ideacijska funkcija odnosi se na funkciju razumijevanja okoline, interpersonalna na međudjelovanje s drugima u istoj toj okolini, a tekstualna funkcija označava povezivanje i ostvarivanje prethodnih dviju realizacijom u obliku konkretnog teksta ili komunikacijskog čina. Na primjeru razvoja jezika kod djece, Halliday ilustrira upravo razvoj tih triju funkcija, koje kulminiraju u realizaciji komunikacijske namjere, ali djeluju istovremeno i simultano, te se ni jedna od njih ne može izdvojiti kao dominantna. (2005: 77) U praktičnom smislu, i na razini rečenice, imaginativna se funkcija primjerice očituje u upotrebi kondicionala, dok se regulativna može iščitati iz upotrebe imperativa.

Ove se jezične funkcije provlače i kroz teoriju Romana Jakobsona i njegovih šest različitih jezičnih funkcija: referencijalne koja se odnosi na predmet o kojem se komunicira, konativne s usmjerenjem na sugovornika, emotivne koja se odnosi na ekspresivnost govornika, fatičke koja se

odnosi na sam komunikacijski kanal, metajezične i poetske. Van Leeuwen ističe kako su ove kategorizacije itekako utjecale na analitičku praksu socijalnih semiotičara, te se njihova sličnost očituje u zajedničkom funkcionalnom nazivniku. (2005: 100) Halliday u svojoj kategorizaciji ne razrađuje ideju o emotivnoj i poetskoj funkciji jezika, zbog stajališta da se radi o aspektima koji ne pripadaju jeziku. Osim toga, Jakobson nije istog mišljenja kao Halliday o jednakoj snazi i zastupljenosti svih funkcija jezika. Prema njemu, jedna od funkcija često dolazi do izražaja, kao primjerice poetska u nekom umjetničkom djelu. Te funkcije jezika mogu se, kako tvrdi autor, primijeniti na analizu gotovo svakog semiotičkog sustava.

Halliday se kao teoretičar afirmirao kao jedan od začetnika sociosemiotike. Njegov pristup jeziku kao resursu u kojem se značenja proizvode pod utjecajem konteksta društva i izvanjezičnih čimbenika predstavlja promjenu u pristupu analizi značenja na razini koja je iznad same lingvistike.

4.3. Osnovni semiotički pojmovi: diskurs, narativ, žanr i stil

Jedan od osnovnih pojmova, ključnih u analizi jezika na internetskim portalima, jest diskurs. Theo van Leeuwen, nizozemski lingvist i jedan od najutjecajnijih socijalnih semiotičara, u svojoj knjizi „*Introducing Social Semiotics*“ iz 2005. godine piše o dimenzijama semiotičke analize: diskursu, žanru, modalitetu i stilu. Ističući da se svaka od njih nikada ne pojavljuje u izolaciji, naglašava da su podjednako važne za ostvarenje komunikacijskog čina, te da, promatrane simultano, mogu pružiti kvalitetnu sliku o svakom semiotičkom objektu analize.

Kako bismo ostvarili analizu jezika masovnih medija o pandemiji bolesti COVID-19, neophodno je definirati, te teoretski smjestiti jedan od osnovnih predmeta same analize, a to je upravo diskurs. Diskurs i njegova definicija pod utjecajem su različitih teoretskih usmjerenja. Kao takav, to je pojam koji se koristi u mnoštvu znanosti i znanstvenih tradicija osim lingvistike, poput antropologije, filozofije, psihologije i umjetne inteligencije. Kako naglašavaju Shiffrin i ostali (2001.), funkcionalistička i strukturalistička teoretska tradicija definiraju diskurs na svoj način. Formalist bi definirao diskurs kao strukturu koja se nalazi na razini višoj od rečenice, dok je za ostale teoretičare diskurs nerazdvojiv od upotrebe jezika i društvenog konteksta. (2001: 1) Treća tendencija definiranja diskursa temelji se na viđenju diskursa kao šire društvene prakse koja uključuje nelingvističke i nespecifične aspekte jezika. Van Leeuwen, u svom nastojanju da definira

diskurs, ističe kako je za njegovo definiranje potrebno opisati kako kao govornici nekog jezika koristimo semiotičke resurse u svrhu stvaranja značenja. Navodi kako je diskurs zapravo konstruirano znanje o nekom pojmu, pojavi ili objektu koje neizbježno ovisi o kontekstu, govornikovom interesu i društvu u kojem nastaje. Van Leeuwen naglašava da jedan govornik može imati različita znanja o istom objektu, ali koristit će odgovarajuće diskurse o njemu u odgovarajućim situacijama. Prema njemu, diskursi su resursi, reprezentacije znanja o nekim aspektima stvarnosti koja se mogu odabirati kako bi se o danim pojavnostima moglo komunicirati. Oni nam ne određuju sadržaj poruke, ali predstavljaju okvir u kojem stvaramo značenja. Važno je naglasiti da su pluralni, da o istom objektu može postojati više diskursa, te da kao takvi, oni služe različitim interesima. Dokazi o postojanju nekog diskursa dolaze iz tekstova i ostalih semiotičkih modusa, kako navodi Van Leeuwen. Naglašava također i da se diskurs gradi upravo iz sličnosti koje imaju spomenuti tekstovi kao njegovi izvori, te se upravo uz njih rekonstruira znanje koje određeni diskurs predstavlja. (2005: 95) Na primjeru diskursa o „srcu kao pumpi“ Van Leeuwen ilustrira povijesni i pluralitetni karakter diskursa. Ponajviše se iz njegove analize može uvidjeti nezaobilaznu, odnosno esencijalnu ulogu društva, konteksta i kulture u kojoj se diskurs razvija i koju odražava.

Svaki diskurs ima svoju unutarnju strukturu, temu, i aktere koji omogućuju njegovu identifikaciju i razlikovanje od ostalih diskursa. Osim praksi o kojima se diskursi konstruiraju, Van Leeuwen naglašava i važnost načina na koji nešto činimo, te ulogu ideja i stavova prema praksama u kojima svakodnevno sudjelujemo. Takvi diskursi sadržavaju ne samo verzije praksi koje činimo, već i ideje i ponašanja koja imamo o njima. Postoje tri vrste ideja i ponašanja koje se odnose na prakse, a opisuje ih Van Leeuwen. Prva od njih je evaluacijska, te podrazumijeva sudove o načinu izvršavanja neke prakse (primjerice, jedenja). Druga je svrha, odnosno razlog zbog kojeg neki diskurs postoji, kao što je, primjerice, diskurs o štetnosti pušenja koji za cilj ima smanjenje oboljenja od raka pluća. Treća ideja jest legitimacija koja se odnosi na onaj aspekt diskursa koji otkriva razloge za obavljanje neke prakse. Primjeri legitimacije bili bi iskazi o cilju u vidu zdravlja i popravka općeg zdravstvenog stanja koji pokušavamo dostići pri vježbanju. Drugim riječima, van Leeuwen naglašava da se diskurs sastoji od verzije društvene prakse i od ideja i stavova o toj praksi. Kada piše o samim verzijama neke prakse koja se realizira u diskursu, van Leeuwen naglašava da se iste neizbježno sastoje od nekoliko elemenata. Oni se ne pronalaze u svakoj verziji diskursa simultano, ali svaka ih ima nekoliko. Radi se o aktivnostima koje sačinjavaju društvenu

praksu, načinima na koje su te akcije prakticirane, akterima koji u praksama sudjeluju i njihovim različitim ulogama (primjerice, aktivnim ili pasivnim). Nadalje, van Leeuwen govori o prezentaciji koja se odnosi na izgled samih aktera, resursima koji se odnose na alate i materijale potrebne za obavljanje neke prakse i o vremenu i prostoru koji uokviruju svaku društvenu praksu. (2005: 109) Ono što informira sastav nekog teksta upravo je diskurs čijim su oni dio, odnosno znanje i kontekst koji određuju sam diskurs. Ti su znanje i kontekst selektivni, te i sami ovise o institucijama čiji su interesi u pitanju. Iz ovoga proizlazi društvena određenost tekstova i proizvodnje značenja. Kada su u pitanju pisani tekstovi, van Leeuwen naglašava da sadrže samo dva elementa društvene prakse, a to su aktivnosti i medij kroz koji se realiziraju.

Kada govori o ostvarenju stvarnosti u diskursu, van Leeuwen piše o četiri osnovna tipa transformacija. To su isključenje (*exclusion*), pri čemu neki diskursi izostavljaju neke od elemenata društvenih praksi, kao što su primjerice akteri. To može rezultirati komuniciranjem značenja koje je bitno različitije od značenja koje bi se konstruiralo da su se akteri uključili u diskurs. Autor daje za primjer ratni diskurs koji izostavlja spomen žrtava. Reorganizacija (*rearrangement*) se odnosi na transformaciju putem koje diskurs ispremješta elemente društvene prakse, pa primjerice predstavlja kronološki redoslijed nekih događaja drugačijim od njegove stvarne realizacije. Dodavanje (*addition*) se odnosi na uključivanje evaluacija u diskurs putem ranije spomenutih evaluacije, svrhe i legitimacije. Naposljetku, autor ističe i supstituciju (*substitution*) koja znači zamjenu nekih koncepata društvenih praksi iz konkretnog u apstraktno, iz specifičnog u generalno i slično. Supstitucija podrazumijeva objektivizaciju akcija i događanja, generalizaciju, odnosno pojednostavljenje nekih koncepata, te apstrakciju. Van Leeuwen za primjer daje diskurs o zdravoj prehrani u kojem često neke vrste hrane dobivaju status aktera u diskursima. (2005: 90)

Još jedan element semiotičke analize prema van Leeuwenu je žanr. U ovoj kategoriji van Leeuwen ističe fokus na pitanje *kako?*, odnosno na pristup socijalne semiotike načinu na koji komuniciramo. Ovaj se način u komunikaciji ogleda u konceptu žanra. Razvio ga je Halliday u okviru svoje funkcionalističke teorije, a temelji se na ideji da je jezična struktura duboko povezana sa svojom funkcijom u društvu i kontekstom. Kontekst uokviruje svaki komunikacijski čin, i kao takav predodređuje način na koji komuniciramo. Iz toga slijedi, prema Hallidayu, da postoje tipizirane situacije iz kojih se onda povlači sadržaj i način iskazivanja. (Bawarshi i Reiff, 2010: 29) S vremenom, ove situacije postaju konvencionalizirane, te specificiraju svaki budući komunikacijski

čin i njegov sadržaj. Prema Hallidayu ova se pojava zove registar, a sastoji se od tri dijela: područja (*field),* koje se odnosi na temu komuniciranog sadržaja, načina (*mode),* odnosno vrste komunikacije (pisane ili govorene) i tona (*tenor),* odnosno veze između pošiljatelja i primatelja poruke. Tekstualna funkcija koju spominje Halliday odgovara upravo načinu na koji je tekst organiziran, što je eksplicitno, a što ne, te u kakvom su odnosu stara i nova informacija. Odnos između žanra i registra jako je blizak, a Bawarshi i Reiff ga opisuju tako da smještaju registar više u kontekst situacije, dok žanr dovode u vezu s kontekstom kulture. Drugim riječima, registar kontekstualizira jezik, a njega kontekstualizira žanr. (2010: 34) Prema van Leeuwenu, žanr se uglavnom koristi u značenju tipa teksta. Kada određen broj tekstova dijeli određene karakteristike koje odgovaraju pravilima, tradiciji i uzorcima ponašanja koji su ustanovljeni u društvu može se govoriti o tome da pripadaju određenom žanru. (2005: 122) Van Leeuwen ističe tri kategorije kojima se mogu karakterizirati žanrovi – sadržaj, forma i funkcija, naglašavajući da sadržaj u socijalnoj semiotici odgovara diskursu. Osim sadržajno, žanrovi se karakteriziraju i svojom svrhom, te onime što tekstovi koji im pripadaju žele postići. Stoga, tekstovi koji pripadaju žanru vijesti kao svrhu imaju informiranje svojih čitatelja o događajima u svijetu. Socijalna semiotika se pri proučavanju žanra uglavnom oslanja na proučavanje njegove funkcije u društvenim interakcijama. Takve interakcije odvijaju se u organiziranom slijedu, te se sastoje uvijek od početka, sredine i kraja. William Labov naziva ovu sekvencu narativom, te razlaže spomenutu strukturu u šest dijelova: sažetak, orijentacija, komplikacija, evaluacija, rezolucija i koda. Njih možemo usporediti i sa strukturom pisane vijesti koju donosi Judy Delin. Žanr je, prema van Leeuwenu, semiotički resurs putem kojeg se strukturira sadržaj interakcija iz diskursa.

Prema Labovu, svaka faza ili dio u narativu sadrži barem jedan govorni čin. Skupina govornih činova, odnosno svih dijelova narativa, zatim postižu komunikacijski cilj. Van Leeuwen ističe prilagodljivost žanra i lingvističkog sadržaja koji je govorniku na raspolaganju. U skladu sa svojim komunikacijskim ciljem, govornik će ispuniti 'obrazac' koji mu žanr nudi najoptimalnijim lingvističkim elementima. (2005: 128)

Zanimljivo je u raspravu uključiti neke od zaključaka iz istraživanja o ulozi narativa u generiranju politika odgovora na velike krize. Jedan od takvih članaka je „*The importance of policy narrative: effective government responses to Covid-19*" autora Mintrom i O'Connor iz 2020. Ovi autori u svom radu naglašavaju važnost narativa u kreiranju politika tijekom pandemije bolesti COVID-19, te ističu njihovu ulogu za uspješnost istih politika. Kako navode, ono što je ključno je upotreba

narativa na točan i pravodoban način kako bi se mjere i pravila protiv širenja bolesti efektnije primijenila među širom populacijom. (2020: 207) Ono što, prema ovim autorima, uspješan politički narativ mora sadržavati su uvjerljivo izlaganje o činjenicama, kreiranje široke strukture koja će osigurati primjenu politika, osigurati povjerenje među svim akterima i omogućiti pojedincima i zajednicama da reagiraju na krizu na informiran način. (Ibid: 209) Osim toga, usklađenost narativa s politikom koja se provodi jedan je od preduvjeta za njihov uspjeh, a kao primjer jednog od takvih slučajeva autori navode primjenu politike za obuzdavanje širenja pandemije u Kaliforniji. *Lockdown,* mjere zatvaranja javih prostora i ograničavanje javnih okupljanja neka su od pravila uvedenih u toj zemlji, a koja su bila potpuno u skladu s narativom tamošnjeg guvernera. (Ibid: 211) U svojim govorima on je gradio narativ koji sadržava sve nužne elemente: pozadinu, radnju, likove i specifičnu pouku, a koji je čitavo vrijeme najintenzivnije krize bio u skladu s poduzetim aktivnostima i prilagođen lokalnom stanovništvu i konzistentan. (Ibid: 208) Narativi na koje nailazimo u medijima svakodnevno imaju neporeciv utjecaj na percepciju stvarnosti koju ima publika.

Kao treći element važan za semiotičku analizu van Leeuwen navodi stil. Ističe kako se u semiotičkoj literaturi rijetko uzima u obzir kao relevantan izvor proizvodnje značenja u društvu. Prema njemu, postoje tri vrste stila. Prva od njih je individualni stil. Na toj razini stil reflektira stavove pošiljatelja neke poruke prema onome što poruka sadržava. Osim toga, semiotički gledano, individualni stil vidi se u rukopisu, u specifičnom načinu biranja leksika i ostalih gramatičkih elemenata koje ne podilazi društveno postavljenim pravilima nekog žanra. (2005: 141) Druga vrsta stila je društveni stil koji, za razliku od individualnog, proizlazi iz društvenih uvjeta u kojima autor nekog teksta živi. Društveni stil odnosi se na one elemente našeg jezika u kojima se ogledava klasa, međuljudski odnosi i ideologija. Hodge i Kress vide stil kao 'metaznak' koji razotkriva pripadnost nekoj grupi i ideologiji. Ovi autori za primjer daju australski naglasak. (2005: 143) Društveni stil (*social style*) odnosi se na ona obilježja jezika koji pružaju informaciju o tome odakle govornik dolazi, čime se bavi, kojoj društvenoj klasi pripada. '*Lifestyle*' se odražava u kombinaciji karakteristika individualnog i društvenog stila. On se ogleda u izborima koje individue koje ga prakticiraju donose. Primjerice, u izborima destinacije za ljetovanje, načinu na koji provode svoje slobodno vrijeme, a uglavnom odgovaraju konzumerističkim navikama pripadnika određene grupe koji dijele iste navike. '*Lifestyle*' se u jeziku može analizirati putem značenja koja su evidentna u njegovim konotacijama vezanim uz prošle i nekada drugačije viđene stilove. Van Leeuwen daje

za primjer stil jezika časopisa Cosmpolitan, koji je kombinacija reklamnog stila, modnog stila, stila diskursa stručnjaka, uličnog stila i konverzacijskog stila. Svi ovi stilovi u kombinaciji rezultiraju stilom časopisa koji je zapravo označitelj, a njegovo označeno je upravo 'ono' što čitatelji takvog teksta žele 'biti'. Kroz jezik, takav se stil manifestira u pridjevima koji se vežu uz neuobičajene nominalne konstrukcije, pjesničkim formama (primjerice, aliteraciji), te u upotrebi drugog lica jednine u izravnom obraćanju čitatelju.

5. OSNOVI ANALITIČKI MODELI: JUDY DELIN I TEUN VAN DIJK

Kako ističe Cotter u poglavlju knjige „*The Handbook of Discourse Analysis*“, pristup analizi jezika u medijima razvio je nekoliko različitih formi. Prvenstveno se one dijele na lingvističke i nelingvističke. Potonje se odnose na istraživanja medija koja ne sadržavaju nikakve lingvističke aspekte, dok se lingvistički pristupi dijele na kritički, narativno-pragmatičko-stilski, komparativni, kognitivni, pristup baziran na praksi i komunikacijski pristup. Kritički pristup odnosi se na svrhu koju kritika nekih aspekata diskursa želi postići u društvu, te se oslanja na teorijski okvir kritičke analize diskursa. S druge strane, na razini diskursa, pragmatički i narativni pristup u fokusu imaju upravo stil i registar, te problematiku odgovora publike na sadržaj. Komparativni pristup odnosi se na ulogu kulture i politike u produkciji medijskog sadržaja. Pristupi temeljeni na praksi fokusiraju se na praksu i metodu koje su ustaljene u industriji, a oslanjaju se na etnografske aspekte. Kognitivni pristup analizi medija pokušava rasvijetliti vezu i odnos između kognitivnih procesa, konceptualnih metafora i diskursa. Ono na što se ovaj rad fokusira kombinacija je nekoliko ovih pristupa. Prvenstveno, analiza se temelji na narativno-pragmatičko-stilskom i kritičkom pristupu, a rad na kojem će se temeljiti analiza u nastavku pripada autorima Judy Delin i Teunu van Dijku.

5.1. Judy Delin: jezik pisanih medija

Jedna od glavnih autorica na čijem radu će se temeljiti analiza u nastavku ovog rada je Judy Delin. U svojoj knjizi „*The Language of Everyday Life*” iz 2000. godine Delin donosi sistematičan prikaz analize različitih tipova tekstova i jezika koji se u njima koristi. Kroz analizu različitih tipova diskursa autorica ističe gramatičke aspekte putem kojih se karakteriziraju tekstovi s kojima društvo svakodnevno dolazi u dodir. Analiziraju se retorička i konverzacijska struktura, sintaksa, leksik i semantika, te pragmatika u svakoj od različitih vrsta tekstova. Jedan od glavnih autora na kojima Delin zasniva svoju analizu, a čija će teorija poslužiti i u analizi jezika medija u ovom radu, jest M. A. K. Halliday i njegov registar. Naime, kako ističe Halliday, na temelju registra se određuje tip teksta i jezika koji je prikladan za različite situacije. Hallidayeva teorija temelji se na ideji da jezik proizlazi iz situacije te se u skladu s njom mogu predvidjeti obilježja jezika koji će se koristiti.

U poglavlju o jeziku pisanih vijesti Delin prvenstveno definira pisano medijsko izvještavanje, te prenosi Bellovu kategorizaciju koja se sastoji od „*hard news*“ odnosno onih ozbiljnijih, često političkih, vijesti, „*soft news*“ koje se odnose na, primjerice, reportaže, specijalizirane vijesti poput vijesti iz sporta ili kulture, te od naslovnica, podnaslova, opisa slika i slično koji se nalaze u svakoj od prethodno navedenih kategorija. (2000: 11) Autorica se fokusira na prvu kategoriju odnosno crnu kroniku, te analizira jezik u izvještavanju o specifičnom kriminalnom djelu u novinama, koji je mijenjao svoje karakteristike u skladu s promjenama u okolnostima suđenja za isto djelo. Jedan od osnovnih pojmova koje autorica uvodi je *newsworthiness,* odnosno definira koji su faktori ključni kako bi neka vijest bila vrijedna izvještavanja. Taj se pojam poglavito odnosi na odabir onog dijela priče, odnosno vijesti, koji će biti u posebnom fokusu, koji će biti centralan u samom tekstu vijesti. Pandemija bolesti COVID-19 pokazala se kao izrazito povoljna i *newsworthy,* vrijedna izvještavanja*,* s obzirom na to da su svakodnevna izvještavanja o njoj bila ne samo negativna, već su ispunjavala i ostale preduvjete za uspješnu vijest: novost, recentnost, a sadržaj je objavljivan svakodnevno. Kako navodi Delin, većina vrijednosti koju pisane vijesti imaju proizlazi iz činjenice da je vijest geografski relevantna za čitatelje i da se mogu poistovjetiti s njenim sadržajem. (2000: 12) Dokaz za ovo vidimo i na primjeru pandemije iz 2020. godine, kada su vijesti o virusu u Kini bile tek sporadično prisutne u hrvatskom medijskom prostoru tijekom siječnja i veljače. No, kada je pandemija stigla do granica Europe, i same Hrvatske, većina se najvećih portala prilagodila formatu izvještavanja koji su svi veći internacionalni portali počeli prakticirati: svakodnevno izvještavanje o broju zaraženih, pozicioniranje vijesti i glavnih podataka na vrhu same stranice, te upotreba raznih elemenata poput grafova u svrhu što jasnije prezentacije podataka. Kako ističe Tena Perišin u svom članku „Profesionalni kriteriji selekcije vijesti i utjecaj javnosti“ (2004.), razlikujemo jedanaest informativnih čimbenika u odabiru vijesti i sudu o njenoj vrijednosti. Odgovaraju kategorizaciji koju je opisala i Delin, a Perišin ih dijeli na relevantnost, osobnu uključenost, utjecajnost događaja, blizinu, konfliktnost i kontroverznost, personalizaciju, prominenciju, neobičnost, pravodobnost, tematizaciju i posebnu atraktivnost slike. (2004: 88) Sagledamo li korpus članaka koji će se analizirati u nastavku, možemo zaključiti da većina njih ispunjava svaku od navedenih kategorija, te se mogu opisati kao iznimno vrijedan sadržaj. Ne samo što su te vijesti bile relevantne za svakog pojedinca, već su i ispunjavale uvjete osobne uključenosti, a s vremenom je i geografska blizina postajala važnim čimbenikom. Boukes i Jones u članku „*Newsworthiness and story prominence: How the presence of news factors relates to*

upfront position and length of news stories“ ispituju upravo koliko ove kategorije utječu na vjerojatnost da neka vijest bude objavljena kao udarna ili primarna vijest u nekom glasilu. Ono što autori tog članka zaključuju jest da faktori kao što su konfliktnost i prominencija, odnosno pripadnost aktera samih vijesti nekoj elitnoj skupini, imali velik utjecaj na doseg i vrijednost vijesti. Ono što je zanimljivo jest činjenica da su vijesti na online portalima koje se ne bave geografski bliskim događajima značajno kraće od onih u tiskanim novinama: „*Apparently, online outlets seem to only cover short (factual) foreign news, whereas printed newspapers may be more prone to pick up (background) stories from other international media*“. (2020: 16) Za analizu u ovom radu odabrani su samo članci internetskih portala poput Index.hr i Dnevno.hr, koji odgovaraju rezultatima analize autora navedenog članka – kraći su u usporedbi s klasičnim novinskim člancima, a vijesti koje sadržavaju, a koje su u vrijeme objave imale primarnu poziciju na stranici, uglavnom su ispunjavale sve uvjete vrijednosti vijesti, a posebice konfliktnost i prominenciju.

Drugi pojam koji Delin ističe kao ono o čemu ovisi vrijednost neke vijesti je *consonance*. Odnosi se na kompatibilnost između tipičnog događaja, te ljudi koji u njemu sudjeluju i onoga što čitatelji takvih vijesti očekuju od istih ljudi ili događaja. Ovo rezultira često u tipičnim metaforama i obliku samih vijesti kako bi bile prepoznatljivije i predvidljivije čitatelju. (Ibid.) Vrijednosti vijesti pridonosi i sam njen sadržaj ako je fokusiran na iskustvo nekog pojedinca ili 'elitne' grupe koja je čitateljima već poznata. (Ibid.) Kako navodi autorica, u vijestima se razlikuju stanja i događaji. Stanja su neke činjenice čiji se kronološki početak i kraj ne poznaje te su samim tim manje zanimljive od događaja. Sami događaji imaju uvijek aktere i objekte, te se kao takvi bolje 'prodaju' i izazivaju pažnju. Ako su recentni i geografski bliski čitatelju, onda ispunjavaju sve uvjete da postanu primarna vijest u nekom medijskom kanalu.

U svom poglavlju o pisanom izvještavanju Delin se dotiče i same strukture vijesti. Uspoređuje je sa strukturom narativa koju je opisao Labov. On definira narativ kao „*method of recapitulating past experience by matching a verbal sequence of clauses to the sequence of events which (it is inferred) actually ocurred*.“, te ističe kako se svaki narativ sastoji od istih sastavnih dijelova. Oni su sažetak koji sadržava informacije o osobama, mjestima i ponašanjima koji se pojavljuju, dio sa zapletom, dio evaluacije koji se odnosi na sam razlog za narativ i zašto je on bitan, razrješenje i kodu, odnosno završetak. (2013: 5) Dakle, prema Labovu, narativ je način na koji se prepričavaju prošli događaji slažući rečenice onim redoslijedom kojim su se ti događaji dogodili. Delin ističe

Bellov rad u kojem uspoređuje strukturu narativa prema Labovu i samu strukturu pisanog izvještavanja, odnosno pisanih vijesti. Prema tom autoru, evaluacija je esencijalna za pisane vijesti jer doprinosi opravdanju za njen sadržaj i za pažnju koja joj se pridaje. Bell navodi i da je u pisanim vijestima sama evaluacija upravo u samom naslovu ili u podnaslovu. Prema Bellu, pisane vijesti ne sadržavaju razrješenje niti završetak. (2000: 18) Delin navodi kako je najveća razlika između pisanih vijesti i osobnih narativa upravo u kronološkom rasporedu događaja o kojima govore. Labov je ustanovio da ovaj red odgovara događajima upravo onako kako su slijedili, dok se događaji u pisanim vijestima često opisuju unatrag, a sami rezultati takvih događaja predstavljani su na samom početku. *Hook* ili onaj dio naslova koji sadrži najrelevantniju, najrecentniju informaciju Delin ističe kao onaj dio vijesti s najvećom količinom informacija. Još nazvana i 'obrnuta piramida' pisane vijesti, na svom kraju sadržava samo one informacije koje se ponavljaju i koje nisu toliko vrijedne. (2000: 20) Delin razlikuje tri načina na koje se činjenice i izjave o njima mogu iznijeti u pisani vijestima. Prvenstveno, to se može obaviti prostim navođenjem izjave, bez očitog autora, odnosno, bez navođenja imena one osobe koja ju je izjavila. Činjenice se mogu iznositi i direktnim govorom, navođenjem nekog izvora ili osobe kojoj se navedene riječi pripisuju. Treći način je neizravan govor, odnosno parafraziranje nečije izjave. (2000: 22)

Jedan od glavnih pojmova kojima se bavi Delin su '*hedges*', odnosno jezik i njegovi elementi kojima se ublažavaju učinci onoga što je napisano, učinci neke tvrdnje. (2000: 25) Često se to obavlja upotrebom priloga poput *navodno,* ili modalnih glagola. Još jedan od elemenata jezika na koje Delin upućuje su presupozicije, odnosno činjenice koje su predstavljene na takav način iz kojeg se može zaključiti da postoji jedna skupina čitatelja koja se slaže oko postojanja onoga na što se presupozicija odnosi. (2000: 26) Presupozicije su jezična kategorija koja je povezana s jezičnom strukturom iskaza. Temelji se na zaključivanju na temelju onoga što je rečeno, a sam govornik ili pošiljatelj poruke pretpostavlja da sa slušateljem dijeli neko znanje koje je preduvjet za uspješnu komunikaciju. Egzistencijalne presupozicije mogu se prepoznati prema upotrebi određenih članova, osobnih imena i posvojnih pridjeva kada se referira na onu izvanjezičnu pojavu o kojoj je riječ. To rezultira dojmom u čitatelja kao da je već trebao poznavati referenta.

U dijelu poglavlja o akterima i događajima Delin piše o tranzitivnosti u teoriji M.A. K. Hallidaya. Tranzitivnost se odnosi na aktere u vijestima i način na koji se oni odnose prema događajima u kojima sudjeluju. Tri su elementa koja sačinjavaju dinamiku tranzitivnosti: predikat, sudionici i okolnosti. (2000: 27) Ova dinamika može se, prema Hallidayu, odviti na pet različitih načina. Svih

pet služe za opis toga kako se nešto odvilo, u svom središtu imaju glagole koji opisuju radnju, a Halliday ih naziva procesima: materijalni, mentalni, relacijski, proces ponašanja i verbalni proces. Materijalni proces, koji Delin ističe kao relevantan za pismeno izvještavanje, odnosi se na radnje čiji sudionici mogu biti akteri ili oni koji radnju trpe. Ono što je zanimljivo za pismeno izvještavanje jest činjenica da često sadržavaju iskaze u pasivu, odnosno navode objekte na početku rečenica. Analiza tranzitivnosti rečenica u pisanom izvještavanju služi ublažavanju informacija koje se iznose zato što se sam subjekt ne imenuje eksplicitno. Primjerice, neimenovanjem ili imenovanjem aktera u pasivnoj rečenici novinar usmjerava krivnju dalje od ili upravo na samog činitelja. (2000: 29) Ova opcija ostavlja otvorenom mogućnost 'uokvirivanja' radnji. Uključivanjem različitih okolnosti, primjerice na mjestu gdje bi se u pasivnoj rečenici moglo očekivati činitelja radnje, autor vijesti usmjerava pozornost na specifičan aspekt događaja. Na taj način uspostavlja se slaba, ali očita, veza između nekog događaja i naočigled nevezane okolnosti. Primjer koji navodi Delin jest: „*Girl 7 murdered while mum drank at pub*“. (Ibid) Uspostavlja se odnos krivnje, te se neizravno navodi okolnost majčine odsutnosti kao razlog za smrt djevojčice.

Delin ističe ovdje kako je struktura iskaza ponekada glavni pokazatelj ideologije skrivene iza same vijesti. (2000: 32) Upravo analiza temeljena na analizi procesa, odnosno predikata, i onih aspekata iskaza koji se odnose na to tko nešto radi ili govori poslužit će u nastavku ovog rada kako bi se istakla i analizirala ideologija koja je u pozadini nekih od vijesti objavljenih tijekom 2020. godine. Još jedan od načina na koje je moguće prepoznati ideologiju autora teksta vijesti je analiza imenovanja, odnosno vrste vokabulara koji se koristi pri imenovanju aktera događanja. Delin ističe afektivno značenje koje se iščitava iz takvih imenovanja, te iz kojeg se može donositi zaključke o ideologiji ili barem pristranosti autora teksta. (2000: 33) Konotacije koje sadržavaju specifičan izbor vokabulara često odgovaraju namjeri autora da predstavi neki događaj iz određene perspektive, pa tako Delin daje izvještaje o ubojstvu kao primjer. Naime, na početku izvještavanja djevojka ubijenog mladića predstavljana je kao njegova djevojka, zaručnica ili se o njima pisalo kao o paru. Kada je i sama okrivljena za ubojstvo mladića imenovanje u pisanim izvještajima o zločinu promijenilo se u samo njeno ime ili zamjenicu ženskog roda. (Ibid.) Iz toga je vidljiva promjena u gledištu javnosti i samih novina na događaj i njegove sudionike.

5.2. Van Dijk i struktura diskursa

Kao jedan od temelja analizi koja slijedi bit će nam djelo Teuna van Dijka i njegova knjiga „*News Analysis. Case Studies of International and National News in the Press.*“ iz 1988. godine. U njoj autor predstavlja niz studija slučaja koje ilustriraju strukturu nacionalnih i internacionalnih vijesti u tiskanim medijima. Ono što van Dijk prvenstveno ističe upravo je diskurzivan karakter vijesti kao posebne i same po sebi legitimne društveno-kulturalne prakse. Kao takve, tekstove vijesti valja analizirati ne samo na tradicionalnim lingvističkim razinama, već i na stilističkim, tematskim i retoričkim razinama. Razvoj je semiotike upravo onaj čimbenik koji je bio katalizator i za razvoj analize diskursa. Semiotika je omogućila interdisciplinarno proučavanje tekstova, a osim nje, na razvoj same analize diskursa utjecala su i istraživanja o narativu, etnografska istraživanja, te konverzacijska analiza i rad teoretičara poput Gricea, Goffmana i Austina. U temelju ovih istraživanja i teorijskih postavki upravo je rasvjetljivanje načina na koji govornici jezika postižu stvarne izvanjezične učinke pomoću samog jezika. Osim ovih, i sama je lingvistika kao znanost u šezdesetim godinama prošlog stoljeća prešla s razine rečenice kao najviše razine proučavanja na tekst kao cjelinu. Time se počelo povezivati gramatičke strukture s njihovom stvarnom funkcijom na razini teksta i u samom diskursu. (1988: 6) Danas je analiza diskursa postala integrirana grana znanosti koja se sastoji od mnoštva istraživačkih aspekata, te koja ima svoje različitosti od zemlje do zemlje.

Van Dijk na početku svoje analize smješta diskurs kao pojam u teoretski okvir. Uspoređuje ga s klasičnim predmetima analize diskursa koji su uglavnom dijalektičke prirode, odnosno temelje se na analizi razgovora i ostalim teorijskim postavkama na kojima leži i sama analiza diskursa. Za razliku od usmenih uzoraka komunikacije kao predmeta analize, pisane vijesti su potpuno drugačijeg karaktera. One se odnose na pisani tekst koji donosi novu informaciju, vijesti koje se tematski smještaju u političku, društvenu ili kulturalnu sferu. Diskurs pisanih vijesti odnosi se na tip diskursa koji donosi sirovu informaciju na konvencionaliziran, ustanovljen način reprezentiranja u različitim medijima. Van Dijk definira takav diskurs kao „a *text or discourse on radio, on TV or in the newspaper, in which new information is given about recent events*.“ (1988: 24) Ono što karakterizira diskurs pisane vijesti, osim same činjenice što su prezentirane u pisanom obliku, jest i to što je ovaj javno dostupan, te se njegov sadržaj periodično objavljuje, pomoću tehnologije i raznih medija. Osim toga, diskurs pisane vijesti, i vijesti općenito, specifičan je po tome što ne predstavlja tipičan komunikacijski model, u kojem su obje strane, pošiljatelj i primatelj

poruke, u jednakoj poziciji. Primatelj poruke uvijek je anonimna skupina velikog broja čitatelja, dok je pošiljatelj, kao medijska kuća, depersonalizirani autoritet, koji ima određeni stupanj legitimiteta koji ga stavlja u poziciju 'dostojnog' prezentera nove informacije. Iz toga slijedi da pošiljatelj poruke nikada ne dobiva izravnu povratnu informaciju o sadržaju svoje poruke, na isti način kako se isti proces odvija u komunikaciji licem u lice. Diskurs pisanih vijesti može se sagledati kao multimodalan semiotički sustav, s jedne strane. S druge strane, može se sagledati i fokusirajući se samo na jedan semiotički sustav koji ga konstituira, a to je jezik. Analiza u ovom radu fokusirati će se na jezik, dok će ostali semiotički sustavi poslužiti kao oslonac u objašnjavanju nekih od semiotičkih uzročnosti.

U ranim fazama analize diskursa pisanih vijesti, ističe van Dijk (1988), analiza se sastojala od neozbiljnih komentara koji su bili anegdotalne prirode, te su više prepričavale, nego analizirale vijesti. Preokret prema više strukturiranim analizama odvio se onda kada su autori uzeli u obzir sociološke i ideološke perspektive u analizi sadržaja. Takve analize, prema van Dijku, leže na postavkama strukturalističkog mišljenja i marksizma. U svojoj knjizi iz 1988. van Dijk izlaže model za opis sadržaja vijesti koji se temelji isključivo na pojmovima analize diskursa. Njegov model se temelji na opisu dviju strukturnih razina: lokalne strukture i globalne strukture. Ove strukture određene su pak strukturama relevantnosti i retoričkim strukturama. Lokalne (mikro) strukture uključuju rečenice i njihove međusobne odnose. Uključuju analizu fonoloških, morfoloških, sintaktičkih i semantičkih karakteristika jezika unutar granice rečenice. Svrha je takve analize razotkrivanje arhetipske gramatičke strukture koja razlikuje jezik koji se koristi u diskursu pisanih vijesti i koji se koristi u drugim tipovima diskursa. Strukture koje se u diskursu pisanih vijesti većinom koriste mogu biti pokazatelj novinarskih stavova i načina na koji se informacije moderiraju u odnosu na svoj kontekst. U uzorak opisa ulaze, dakle, odnosi konektora poput zamjenica, sinonima i veznika i semantičke veze između značenja iznesenih u rečenicama (kauzalnost, apozicija), odnosno kohezija i koherencija.

5.2.1. Kohezija i koherencija

Kao što navode Mikić Čolić i Trtanj, analiza diskursa predstavlja istraživanja i teoretsku usmjerenost na „jezičnu uporabu koja je potaknuta pravim komunikacijskim potrebama i na jezik s pomoću kojega uspijevamo ostvariti različite događaje i međudjelovanja.“ (2019: 248) Takva se sposobnost naziva diskursnom kompetentnošću, te podrazumijeva sposobnost govornika da

proizvede smislenu cjelovitost govornih ili pisanih tekstova. Pojam teksta ove autorice definiraju iz dviju perspektiva. Prva je strukturalističko-transformacijska definicija, odnosno definicija koja proizlazi iz generativne teoretske tradicije. Prema ovoj perspektivi tekst se definira kao „jedinica jezika kojoj je osnovna značajka da se sastoji od koherentnog slijeda rečenica, pri čemu se pojam koherentnosti shvaća isključivo gramatički - kao sintaktičko-semantički odnos među rečenicama ili među jezičnim elementima u uzastopnim rečenicama.“ (2019: 249) Drugo shvaćanje teksta temelji se na pragmatičkom, odnosno komunikacijskom tumačenju koje proizlazi iz funkcionalističkih teorija, a podrazumijeva promatranje teksta kao oblika djelovanja, kao konkretizaciju jezika. (2019: 251) Mikić Čolić i Trtanj nadalje naglašavaju da je svaki tekst inherentno strukturiran i da toj strukturi uvijek doprinosi nekoliko faktora. To su prvenstveno kohezija i koherencija koje su usmjerene na sam tekst, dok je intencionalnost usmjerena na govornika, odnosno pošiljatelja poruke i njegovu namjeru. Prihvatljivost je faktor koji se odnosi na primatelja poruke i njegovu spremnost da primi poruku kao razumljivu i relevantnu u kontekstu. Informativnost se odnosi na postojanje novih informacija u tekstu, dok se situativnost odnosi na uvjetovanost teksta izvanjezičnim odrednicama. Intertekstualnost, kako navode autorice, odnosi se na „ovisnost teksta o drugim, prethodno realiziranim tekstovima, odnosno razumijevanje jednog teksta ovisi o poznavanju jednoga ili više već poznatih tekstova.“ (2019: 251) Navedene kriterije tekstualnosti izvorno razrađuju autori Robert-Alain de Beaugrande i Wolfgang Ulrich Dressler u knjizi „Uvod u lingvistiku teksta“, iz 1981., a prevedenoj i objavljenoj na hrvatskom 2010. godine. Kohezija je, prema ovim autorima, pojam koji se odnosi na površinsku strukturu teksta koja je određena sintaktičkim pravilima komunikacije. (2010:61) Ona se očituje u odnosima osnovnih sintaktičkih elemenata kao što su klauza, sintagma i sama rečenica. Ovi autori opisuju odnose u kojima spomenuti elementi mogu formirati koheziju nekog teksta. Ti odnosi uključuju rekurenciju kao ponavljanje elemenata, parcijalnu rekurenciju kod koje se radi o promjeni vrste riječi koja se ponavlja. Nadalje, autori navode paralelizam i parafrazu, zamjenjivačke elemente, elipsu, glagolska vremena, glagolski vid i junkciju kao elemente kohezije. (2010: 63) Kohezija se, dakle, odnosi na površinski dio teksta, na njegova gramatička svojstva čija veza rezultira povezanošću ideja u tekstu. (2019: 255)

Koherencija se, za razliku od kohezije, odnosi na dubinsku strukturu teksta. Dok kohezija ovisi o riječima koje možemo pročitati ili čuti, koherencija se, s druge strane, očituje u logičko-semantičkim vezama među rečenicama. Kao cilj ima stvaranje teksta koji primatelj poruke

razumije, a u tome se krije i njezina svrha. Sam smisao teksta, njegova koherencija, itekako ovisi o izvanjezičnim činjenicama, pa se tako i primatelj poruke mora osloniti na vlastito znanje o kontekstu svake od poruka u nekom tekstu. Ovdje se teorija o koherenciji približava psiholingvističkim stajalištima o izvanjezičnom znanju kao uvjetu uspješne komunikacije. Funkcija koherencije je, međutim, ovisna ne samo o kontekstualnom znanju samog primatelja neke poruke, već i o znanju koje on dijeli sa samim pošiljateljem poruke.

Makrostruktura u van Dijkovoj analizi diskursa (1988) odnosi se na generalne teme teksta, odnosno na semantički sadržaj diskursa (makrosemantika). Semantički sadržaj diskursa podliježe makro-pravilima koja pokazuju kako se iskazi hijerarhijski organiziraju, od općih do konkretnih, te tako formiraju tematske strukture. Makro-pravila koja omogućavaju razlučivanje tema makrostruktura su brisanje, generaliziranje i (re)konstrukcija, a imaju moć sažimanja i 'izvlačenja' teme iz teksta. Rekurzivna su, te se mogu primijeniti na sve razine apstrakcije sadržaja nekog teksta. Time nam omogućavaju pojednostavljenje i rezimiranje onoga o čemu je u nekom diskursu riječ. Takve nam makrostrukture omogućuju uvid u koherentan sadržaj nekog teksta u diskursu. Makrostrukture svoju važnost imaju u nekoliko aspekata opisa diskursa pisanih vijesti, a ti su sama produkcija diskursa, te njegovo razumijevanje i reprodukcija. Čitatelj neke vijesti koristi sredstva poput makrostrategija kako bi od relativno malog broja informacija, već na početku čitanja, zaključio o čemu je riječ u tom komadu teksta, a u tome mu služe prvenstveno kategorija naslova i podnaslova. Prva rečenica, zatim, informira čitatelja o akterima, instrumentima, sudionicima i posljedicama događaja spomenutih u naslovu. U daljnjem tekstu tipične vijesti donose se specifičnije informacije o događajima, što rezultira činjenicom da vijesti imaju *top-to-bottom* organizaciju u kojoj se najvažniji dijelovi informacije nalaze na početku teksta. (1988: 78) Ovo, kako navodi van Dijk, često rezultira 'iskrivljenim' naslovima (*skewed headlines*) gdje je samo jedna od nekoliko tema iz teksta izabrana kao najrelevantnija i postavljena u naslov. Tema koja strukturno dominira tekstom je zanemarena i izdvojena podnaslovom usred članka. Razlog tomu, kako ističe van Dijk, ne mora biti ideološki niti politički, već se često radi o informacijama koje su više vrijedne ili novije. Time se dokazuje postojanje strukture relevantnosti (*relevance structure*) teksta vijesti. U slučajevima kada u tekstu ne postoji eksplicitno nabrajanje svih slojeva neke priče tada se često čitatelj oslanja na tzv. model situacije. (1988: 81) Taj model omogućava čitatelju da iz sjećanja o informacijama iz drugih vijesti rekonstruira one dijelove vijesti koju čita,

te razumije tekst u potpunosti. Uz aktivaciju općeg znanja o svijetu i vlastitih uvjerenja o nekoj temi, u trenutku konzumacije novih vijesti, čitatelj redovito aktivira i znanje koje ima o istoj iz prethodno pročitanog materijala. Model situacije se pri svakom 'ažuriranju', odnosno pri svakom čitanju nove informacije o istoj temi, obnavlja, te i sam time postaje dio jedne šire reprezentacije, slike ili predodžbe koja je apstraktnija o nekom pitanju. Van Dijk ističe kako teme nekog teksta stoga utječu i na transformaciju situacijskih modela u memoriji. Visoke razine teksta mogu također stoga postati visoke razine tema u reprezentaciji modela. Obrnuto, što služi kao definicija situacije na višoj razini, može se koristiti za konstrukciju tema nekog konkretnog teksta. Tako, primjerice, ubojstvo nekog političkog vođe može kao informacija imati visoku poziciju na razini nekog teksta zato što do toga dovode specifični stavovi i modeli o već postojećoj situaciji vezanoj uz njegovu politiku. Van Dijk ovu razinu strukture vijesti naziva još i tematskom strukturom, te ističe da su one subjektivne, dio kognitivne konstrukcije samog čitatelja ili autora teksta. (1988: 76) Ona predstavlja kako je tekst shvaćen, što se smatra važnim, te kako se ono relevantno pamti. To znači da vjerovanja, znanja i ideologije mogu utjecati na makrostrukture tekstova. Ono što u shvaćanju nekog teksta igra važnu ulogu su i presupozicije, odnosno znanje o pozadinskim, izvanjezičnim činjenicama koje nam olakšavaju shvaćanje sadržaja teksta. (Ibid.)

U slučajevima kada tekst vijesti imitira linearan, 'književni' narativ onda struktura relevantnosti više ne igra ulogu u izlaganju i redoslijedu informacija. Ono što motivira takvu organizaciju vijesti jest estetski ili persuazivni kriterij, ili pak kriterij stvaranja tenzije. (1988: 83) S druge strane, superstruktura ili s*chemata* odnosi se na fiksne funkcijske kategorije svakog diskursa, koje organiziraju značenja tako što je njihov semantički sadržaj ostvaren putem sintaktičkih struktura. Za svaki tip diskursa postoje kategorije funkcija koje doprinose njegovoj formalnoj organizaciji (makrosintaksa). One doprinose razlikovanju jednog tipa diskursa od drugih, te su specifične za diskurs na koji se odnose. Za diskurs pisane vijesti karakteristične su strukture poput sažetka, naslova, podnaslova, glavnih događaja, pozadine, konteksta, povijesti, verbalnih reakcija, komentara, evaluacije i očekivanja. Kao i sintaktičke strukture, i *schemata* imaju određena strukturalna, semantička ograničenja. Drugim riječima, u naslov se, primjerice, ne može ubaciti bilo kakva propozicija. Naslov i podnaslov imaju ograničenja u vidu prostornog rasporeda teksta vijesti: obično se nalaze na istaknutom mjestu, pisani podebljanim slovima, te njihov sadržaj podliježe takvim uvjetima. Pozadina dominira onim dijelovima vijesti koji pružaju informaciju o povijesti događaja u društvenom kontekstu, dok glavni događaj dominira glavnim dijelom teksta,

te je rekurzivan. Drugim riječima element glavnog događaja može se popuniti s nekoliko tematskih jedinica u istoj vijesti. Organiziraju li se oni u jednu koherentnu jedinicu, van Dijk taj element naziva epizodom u kojoj su onda tematske jedinice u kauzalno-posljedičnom odnosu. (1988: 87) Povijest i prethodni događaji su elementi teksta vijesti koji se razlikuju u tome što se povijest odnosi na općeniti kontekst i događaje koji su prethodili samom glavnom događaju, dok se prethodni događaji vežu isključivo na onaj glavni. Naposljetku, valja napomenuti kako se nerijetko u praksi događa spajanje kategorija prethodnih događaja, povijesti i konteksta. Van Dijk ističe kako formalan pristup opisu vijesti ima svoja ograničenja, te da samo u kombinaciji s kognitivnim, analiza može imati pravog učinka. Principi poput relevantnosti, recentnosti i tematske organizacije kognitivne su naravi, te kao takvi doprinose lakšem opisu vijesti koje se ne mogu svesti samo na redoslijed strukturnih elemenata.

6. PRAGMATIČKI PRISTUP ANALIZI TEKSTOVA

Analiza koja slijedi temeljit će se i na pragmatičkoj perspektivi jezika u medijima. Pragmatika kao znanost o jezičnom djelovanju u kontekstu poslužit će nam kao teorijski oslonac u analizi jezika na internetskim portalima. Disciplina je to koja proučava jezično djelovanje, a termin je nastao u sklopu semiotičke teorije Ch. Morrisa. Pragmatika, za razliku od primjerice semantike i sintakse, proučava upravo primjenu jezičnih elemenata u komunikaciji. U temelju je pragmatike ideja da se proučavanje jezika ne treba zadržati samo na opisu, već da kao polazište istraživanja o jeziku mora biti upravo njegova svrha, a to su komunikacija i razni aspekti jezičnog djelovanja.

Unutar pragmatike posebno se razvila teorija o govornim činovima, kao osnovnoj pojavnoj realizaciji jezika kojom se djeluje. Pojam govornog čina neku vrstu svog presedana ima u Hallidayevoj teoriji. Naime, Halliday u svom izlaganju o razvoju jezika u djece primjećuje postojanje četiriju interakata (u izvorniku *interact*). Pružanje informacija realizira se u izjavnim rečenicama. Zahtijevanje informacija izražava se pitanjima, te, kako ističe van Leeuwen, ovakav tip inerakta mijenja svoju funkciju za razliku od prethodnog. Ponuda dobara i usluga odnosi se na one iskaze kojima nešto nudimo, a njegov je odgovor redovito prihvaćanje ili odbijanje. Zahtijevanje dobara i usluga izriče se zapovijedi odnosno imperativom. Njegova četiri interakta možemo usporediti s govornim činovima i teorijom J. L. Austina iz 1962. godine. Taj autor ističe važnost djelovanja na okolinu koje kao govornici realiziramo svakodnevno upravo govornim

činovima. Do šezdesetih godina prošlog stoljeća na jezik se gledalo kao na sredstvo reprezentacije stvarnosti. Osobito filozofija jezika oslanjala se na opis istinitosti iskaza, dok se Austin okreće drugačijem poimanju iskaza i efekata koje isti imaju na izvanjezičnu stvarnost. Austin razlikuje iskaze koji imaju istinitosnu vrijednost, te ih naziva konstativima. Oni, prema ovom autoru, služe reprezentaciji stvarnosti. (1962: 117) Kako ističe Pupovac, konstativi služe izražavanju o objektivnoj stvarnosti. (1990: 60) Nasuprot njima stoje performativi za koje Austin tvrdi da nemaju inherentnu istinitosnu vrijednost, već je stječu samom činjenicom što su izrečeni. Performativi postaju istiniti samo u određenim kontekstima, a kao primjer navodi institucionaliziranu ceremoniju vjenčanja, u kojoj par izgovara rečenice kojima postiže legitimitet čina vjenčanja. Ovo je moguće samo ako su svi uvjeti za postizanje legitimiteta postignuti. Prema Austinu, svaki se iskaz sastoji od tri neizostavna dijela: lokucijskog, koji se odnosi na reprezentiranje nečega što se u svijetu događa ili postoji, zatim ilokucijskog koji se odnosi na izricanje komunikacijskog čina, poput obećanja, upozorenja ili zapovijedi koji reflektiraju govornikovu namjeru, te perlokucijskog čina koji se odnosi na stvarni efekt koji komunikacijski čin ima na primatelja poruke. Performativi nemaju nužno za cilj opisati stvarnost i komunicirati činjenice. Oni za cilj često imaju utjecaj na stvarnost, promjenu stanja koje izvanjezično postoji. Prema Hallidayu, svaki je govorni čin dijaloški. Također, kako ističe van Leeuwen, svaki govorni čin sadržava ujedno lokucijski i ilokucijski dio jer, osim što odražava stvarnost, ujedno je i dio interakcije. Razlika između ilokucijskog i perlokucijskog čina leži u tomu što se ilokucijski odnosi na svrhu komunikacije, a perlokucijski se odnosi na efekt koji ta svrha, odnosno cilj, ostvaruje ili ne na primatelja poruke.

Kako bi povezali koncept žanra i govornih činova valja razjasniti koju oni ulogu imaju u semiotičkoj analizi. Naime, kako naglašava Bazerman u poglavlju knjige „*What writing does and how it does it*“ iz 2001. godine, ovi nam koncepti omogućavaju opis stvaranja značenja putem teksta, te procesa u kojem govornici putem govornih činova i žanrova stvaraju nove realnosti. (2001: 309) Tekstovi su uvijek uronjeni u određene društvene strukture i organizacije. Svaki od njih ujedno ima svoj utjecaj na istu strukturu, stvarajući društvene činjenice. To čine, između ostalog, i korištenjem govornih činova koji, kada za cilj imaju efektivno i pravodobno prenošenje značenja, odgovaraju ustanovljenim, tipičnim formama komunikacije, odnosno žanrovima. (2001: 311) Bazerman ističe primjenu navedene trodijelne kategorizacije govornih činova na pisane tekstove. U pisanim se tekstovima često potkrada mogućnost krivog shvaćanja poruke, te prouzrokovanja neželjenog perlokucijskog efekta na čitatelja.

Daljnja kategorizacija Austinovih govornih činova, koja će poslužiti u analizi jezika o pandemiji na internetskim portalima, tiče se i rada teoretičara Geoffreyja Leecha i Johna Searlea. Pišući o različitim ilokucijskim funkcijama, Leech (1983: 104) ističe kako društveni cilj uspostavljanja i održavanja sklada u komunikaciji s njima dolazi u odnos. Razlikuje četiri kategorije ilokucijskih funkcija, od kojih je prva u izvorniku nazvana kompetitivi (*competitive).* Ova se funkcija očituje u činjenici da konkurira društvenom cilju održavanja sklada, te se oprimjeruje u naređivanju, pitanju, zahtijevanju i moljenju. (Ibid.) Konvivijalna kategorija (*convival)* je ilokucijska kategorija koja se odnosi na slučajeve u kojima društveni cilj odgovara i u skladu je s funkcijom iskaza. Radi se o iskazima poput nuđenja, pozivanja, pozdravljanja i zahvaljivanja. Kolaborativna kategorija (*collaborative)* je kategorija ilokucijske funkcije koja se odnosi na iskaze koji ni u kojem pogledu ne izazivaju niti ugrožavaju društveni cilj skladne komunikacije, a očituje se u izvještavanjima, najavljivanjima, instruktivnim iskazima. Naposljetku, kategorija konfliktiva (*conflictive)* odnosi se na iskaze čiji je ilokucijski cilj u direktnom sukobu s društvenim ciljem. Takvi su iskazi, primjerice, prijetnje, optužbe, klevete i ukori. Leech u svojoj knjizi piše o ljubaznosti, te ističe kako je ona, kao ultimativni cilj komunikacije, vezana uz prve dvije kategorije funkcija ilokucijskih iskaza. Kada su u pitanju kompetitivi tada je ljubaznost u službi umanjenja nerazmjera s ilokucijskom funkcijom iskaza koja je uvijek intrinzično 'neljubazna', dok je u slučaju konvivijalne kategorije iskaz uvijek intrinzično i sam po sebi 'ljubazan', pa stoga i ne predstavlja ugrozu za ultimativni cilj održavanja sklada u komunikaciji. Za kolaborative pojam ljubaznosti potpuno je irelevantan, dok je za iskaze čija ilokucijska funkcija spada u kategoriju konfliktiva ljubaznost potpuno nedostižna. U isto vrijeme, Searle ima vlastitu kategorizaciju ilokucijskih činova, prva od kojih su asertivi. Ova se kategorija iskaza odnosi na njihovu ovisnost o istinitosti propozicije, te odgovara Leechevim kolaborativima. Neki od primjera ove kategorije bili bi iskazi koji izjavljuju, predlažu, hvale, izražavaju žaljenje ili tvrdnje. Direktivi bi bili iskazi koji kao ilokucijsku funkciju imaju prouzročiti neki efekt u primatelju poruke. Radi se o naredbama, zahtjevima, savjetima i preporukama. Oni odgovaraju kategoriji kompetitiva. Searle još piše i o komisivima, koji se odnose na iskaze poput obećanja, zavjeta i ponude. Oni odgovaraju konvivijalnoj kategoriji. Ekspresivi su iskazi koji, prema Searleu, odgovaraju zahvaljivanju, čestitanju, okrivljivanju ili izražavanju sućuti, te su uvijek u funkciji obznanjivanja govornikovog stajališta prema okolnostima u ilokucijskom iskazu. Deklarativi bi bili ilokucijski govorni činovi poput izricanja otkaza na radnom mjestu, izricanja sakramenata, izricanja presude, te ih uvijek

izriču govornici s posebnim autoritetnim statusom koji im daje posebnu ovlast za postizanje nekog izvanjezičnog efekta. Deklarativi, dakako, nemaju veze s pojmom ljubaznosti, kako ističe Leech. (1983: 106) Primjenu koju ove kategorizacije mogu imati u analizi tekstova vijesti na internetskim portalima možemo primijetiti posebice u političkom diskursu. Često politički akteri iskorištavaju upravo ovakav javni prostor kako bi utjecali ne samo na vlastiti imidž i sliku o sebi u javnosti, već i na javno mnijenje.

Pragmatički će se u nastavku analizirati i funkcija neodređenih izraza u jeziku pisanih vijesti o pandemiji. Ovakvi su elementi vijesti doprinijeli stvaranju značenja krivnje, ideoloških konotacija, ali pogotovo straha. Općenito govoreći, izraz je neodređen ako neki semantički elementi u njemu nisu specificirani. Primjerice, riječ *osoba* neodređena je što se tiče obilježja spola. Neodređeni jezik se koristi u razne svrhe i iz različitih razloga. Neznanje o okolnostima nekog događaja, namjerna neodređenost i intrinzična neodređenost nekog događaja samo su neki njih. Jezični elementi u kojima se ogleda neodređenost dijele se u tri skupine. Prva od njih je već spomenuta kategorija ograđivača ili *hedges.* Radi se o riječima čije je značenje implicitno neodređeno. Ograđivači mogu biti aproksimatori poput izraza *pomalo, onako, otprilike, stvarno, do neke mjere* i slično. Ograđivačima se smatraju i izrazi kojima se brojke zaokružuju, a to su primjerice *oko, skoro, gotovo*. Osim ovih, ograđivači su i izrazi koji moderiraju govornikovo pouzdanje u istinitost izrečenog. Primjeri ovakvih izraza su *pretpostavlja se, misli se da, vjerojatno, čini se, kako navodi* i slični. Oni su u službi udaljavanja govornika od navedenih činjenica, te ograđivanja od odgovornosti za istinitost tvrdnji. Neki od dodatnih elemenata jezika koji doprinose neodređenosti su neodređene riječi kao bilo koji elementi jezika koji se karakteriziraju kao neodređeni (poput *stvari* ili *bilo što*). Osim njih, postoje i neodređene implikature čiji sadržaj nije nužno sam po sebi neodređen, ali one kao takve doprinose neodređenosti iskaza u cijelosti. Implikatura je Griceov pojam koji se određuje kao ono na što se iskaz zapravo odnosi, u odnosu na ono što je u njemu zapravo izrečeno. U svojoj teoriji Grice razvija i načelo suradnje s kojim veže i nekoliko kategorija koje bi trebale služiti kao primjer dobre i efikasne komunikacije. Dvosmislena, odnosno neodređena komunikacija nije u skladu s njegovim maksimama kvalitete i kvantitete, kao pravilima efikasne i odgovarajuće komunikacije. (1987: 59)

7. ANALIZA

Analiza koju ćemo realizirati u nastavku temelji se na člancima objavljenim na hrvatskim internetskim portalima tijekom prve godine pandemije bolesti COVID-19, odnosno u razdoblju od ožujka pa do prosinca 2020. godine. Temeljit će se na kvalitativnoj analizi uzorka od tridesetak članaka preuzetih putem internetske pretrage, koristeći ključne riječi. Ovaj uzorak korpusa relevantan je za teme straha, ideologije i konstruiranja krivca koje će se analizirati jer upravo je u tom razdoblju materijal vijesti odgovarao ovim domenama značenja. Tekstovi koji su se odabrali kao dio korpusa pripadaju dvjema skupinama: tabloidski tekstovi s portala 24sata, dnevno.hr i index.hr, te tekstovi medija Jutarnji list i Večernji list kao ozbiljniji tekstovi u '*hard news*' kategoriji.

Ono što je centralno za ovu analizu je usporedba jezika tabloidskih internetskih izdanja novina i portala u Hrvatskoj s jezikom onih portala i internetskih izdanja novina koji se tradicionalno smatraju ozbiljnijim publikacijama. Osim očekivanih razlika u jeziku na temelju činjenice da se radi o tabloidima i ozbiljnijim novinama, očekuje se i ideološka razlika između konzervativno usmjerenih medija dnevno.hr i 7dnevno.hr i liberalnih portala Index.hr i Jutarnjeg lista. Analiza će se temeljiti na modelu Judy Delin i Teuna van Dijka koji se oslanjaju na opis strukture teksta u službi reflektiranja izvanjezičnih činjenica i konteksta.

Na početku analize fokusirat ćemo se na neke karakteristike koje svi tekstovi dijele međusobno, a zatim ćemo prijeći na svaku od triju tema pojedinačno. Jedan od osnovnih pojmova o kojima autori pišu je *newsworthiness,* odnosno vrijednost samih informacija koje vijest donosi. Kako smo već komentirali, sadržaj vijesti o 'koronakrizi' iz razdoblja 2020. godine izrazito je vrijedan izvještavanja. Odgovara kriteriju geografske blizine, odnosno vijesti su svakodnevno bile ne samo iz svijeta, već iz Hrvatske, a nerijetko su se izvještaji o brojevima oboljelih temeljili i na podacima prikupljenim iz svakog pojedinačnog grada. Ove činjenice doprinijele su vrijednosti samog sadržaja jer su se čitatelji zbog blizine osjećali involvirano u događaje u svojoj okolini. Prema kategorizaciji autorice Perišin, pisane vijesti o 'koronakrizi' iz 2020. godine imale su na vrijednosti sagledamo li i njihovu relevantnost i blizinu. Tematika im se oslanjala na isti kontekst, te je odgovarala kriteriju utjecajnosti događaja, kao i pravodobnosti informacija. Izvještavanje o tijeku pandemije eksponencijalno je dobivalo na važnosti i intenzitetu kako je vrijeme protjecalo, a pravodobne informacije podrazumijevale su ažuriranja na razini sata i minuta.

Osim toga, princip relevantnosti o kojem piše i van Dijk također je ispunjen jer je vijest o bilo kakvom aspektu pandemije u razdoblju 2020. godine bila relevantna za svakog čitatelja osobno, ali i za svaku društvenu organizaciju i strukturu s obzirom na to da je pandemija imala utjecaj na funkcioniranje ne samo svakodnevnog života, već i na gospodarstvo. Strukturna relevantnost ovih članaka također je jedan od elemenata koje dijele sve vijesti u uzorku. Naime, naslovi i prvi paragrafi svake od vijesti sadrže najviše recentnih i relevantnih informacija, dok njihov glavni dio sadrži ostale kategorije strukture poput prethodnih događaja i konteksta. Ova činjenica oprimjeruje strukturu diskursa vijesti kao obrnutu piramidu u kojoj se najrecentnije informacije nalaze na samom početku teksta.

Teme koje takvi tekstovi obrađuju spadaju pod isti kontekst pandemije koronavirusa, no različito uokvirivanje tema izaći će na vidjelo u pojedinačnim tematskim analizama. Registar svih vijesti odgovara i diskursu pisanih vijesti, no valja istaknuti razliku koja se temelji na činjenici da uspoređujemo tabloidske tekstove i tekstove ozbiljnih medija. Naime, registar tabloida obilježen je razgovornim stilom, dok je registar Jutarnjeg lista i Večernjeg lista sličniji književnom stilu izražavanja, koji se u nekim primjerima još uvijek razlučuje unatoč sveopćoj tabloidizaciji koja zahvaća i ovakav tip publikacija. Primjerice, 24sata prilikom izvještavanja o krizi koja je zatekla jedan splitski dom za starije osobe koristi upitne konstrukcije u prvom ulomku vijesti: „*Kako je moguće da u jeku zaraze korona virusom nitko ne javi nadležnim službama, zavodu za javno zdravstvo... Baš nikome da u Domu za starije i nemoćne u Splitu leže ljudi koji desetak dana imaju temperaturu? Kako se može dogoditi da, i kad iz doma napokon upale alarm, ne obavijeste obitelji čiji su roditelji, djedovi, bake hitno evakuirani?*“ Takav neformalan jezik odgovara razgovornom stilu tabloidskih tekstova, te ispunjava njihovu primarnu namjeru, a to je dramatizacija i izazivanje zgražanja kod čitatelja. S druge strane, jezik u Jutarnjem listu, u jednom od članaka o istoj temi karakterizira se nešto ozbiljnijim tonom: „*Dakle, za službene rezultate inspekcijskog nadzora ovoga Ministarstva morat ćemo se još strpjeti, ali kako smo od visokorangiranih djelatnika toga resora saznali - inspektori nisu pronašli nikakve nepravilnosti ni propuste kod djelatnika Doma umirovljenika Splita.*“

Analiziramo li makrostrukture članaka možemo zaključiti da se glavna, odnosno opća tematska struktura vijesti u korpusu na kojem će se obaviti analiza sastoji se od nekoliko tema:

(1) Teme o osobnim iskustvima s bolesti COVID-19.

(2) Tko je krivac za pandemiju i loše vođenje kriznog stanja; stvaranje grupa dežurnih odgovornih skupina, poput Stožera civilne zaštite.
(3) Iskorištavanje pandemije u političke svrhe: političke stranke (HDZ) iskorištavaju situaciju pandemije u svrhu dobivanja na popularnosti uoči parlamentarnih izbora.

Tematska struktura tabloidskih vijesti često je okarakterizirana iskrivljenim naslovima koji u fokus stavljaju samo najdramatičnije dijelove vijesti. Oni se često nalaze u obliku upravnog govora, odnosno citata izjave intervjuirane osobe. Kao takvi, ti naslovi funkcioniraju jer čitatelji aktiviraju postojeće znanje o situaciji s pandemijom i povezuju, relativno neodređene, tvrdnje iz naslova s postojećim izvanjezičnim znanjem. Naslovi članaka iz ozbiljnijih portala informativniji su i sadržajniji. Generalno, može se istaknuti da makrostrukture tabloidskih i ozbiljnijih članaka ne odgovaraju strogo onim makrostrukturama pisanih vijesti koje opisuje Van Dijk. Internetski članci često su kraći od tiskanih, ali često se i sastoje uglavnom samo od izravnih citata intervjuiranih osoba, bez razrađenog tijela vijesti. Ovo je posebice karakteristično za tabloidske članke u kojima se novinarski komentari često svode na pristrane fraze koje naglašavaju dramatizaciju teksta: *prepričava 22-godišnjakinja koja je užasnuta ponašanjem kolegica i nadređene osobe.*
Na razini lokalnih struktura, odnosno sintaktičkih elemenata može se istaknuti da se jezik tabloidskih članaka karakterizira repetitivnošću i kratkoćom ulomaka. Lokalne, odnosno mikro strukture korištene u tabloidskim člancima tipične su zbog svoje manje kompleksnosti. Drugim riječima, rečenice korištene u člancima tabloida rijetko su složene, a njihovi se elementi često ponavljaju iz ulomka u ulomak. U službi bržeg i lakšeg čitanja, takvo pisanje očekivano je u tabloidskim člancima. Nasuprot tomu, članci na portalima vecernji.hr i jutarnji.hr karakterizirali su se nešto složenijom sintaksom.
Iz naslova članaka u uzorku može se uočiti kako izdvajaju jedan aspekt cijelog narativa o kojem izvještavaju te, u službi privlačenja čitatelja, navode samo izravne citate aktera same vijesti. To rezultira djelomično informativnim naslovom, što je izrazito prisutno u tabloidima. Naime, *clickbait* naslovi strukturirani su na način da privuku pažnju čitatelja te se u njima obično nalaze konstrukcije koje ostavljaju ključnu informaciju neizrečenom. U drugim slučajevima *clickbait* može izgledati i kao gornji primjeri, u kojima se iznose upravo oni jezični elementi koji izvan konteksta izazivaju najviše radoznalosti. Dok je u tabloidskim člancima ova pojava česta, u uzorku članaka iz Večernjeg lista i Jutarnjeg lista ovakvi naslovi bili su rjeđa pojava, a ujedno su

sadržavali i više informacija u obliku čitavih rečenica. Nadalje, u tabloidskim se naslovima vrlo često pojavljuje iznošenje činjenica u obliku upravnog govora, odnosno navođenje direktnih citata aktera samih događaja. Ovo doprinosi vrijednosti same vijesti, te osobnosti koja je također u službi izazivanja radoznalosti u čitatelja:

„*TROGIRANKA U OČAJU: Šefica i kolegice misle da imam koronavirus, izbacile su me s posla usred radnog dana!*“

*„Ovo što je Zadranin napisao Stožeru, nitko se nije usudio: ‘Ja i cijeli tim smo dobili otkaz, j***m vam sve. Sherajte, možda dođe do g****a’“*

Ono što je zanimljivo i karakteristika jezika koju dijele tabloidski članci i članci Večernjeg i Jutarnjeg lista, jest činjenica da se u njima ne nalazi gotovo nikakav element kojim novinar nastoji ublažiti izrečeno, odnosno niti jedan '*hedge*' izraz. Judy Delin smatra modalne glagole i izraze poput 'navodno', te pasivne konstrukcije alatima za distanciranje autora od izrečenog u tekstu. U člancima u uzorku nisu pronađeni ovakvi elementi jezika. Umjesto ovakvog jezika, često su korišteni prilozi i pridjevi poput 'dramatičan', 'žestoko' i 'teško' u kojima se očituju stavovi autora članaka. Ovakav obilježeni vokabular češće se javlja u tabloidskim člancima, dok članci Večernjeg i Jutarnjeg lista zadržavaju neutralniji leksik.

U nastavku tematski će se analizirati konstrukcija triju različitih domena značenja u tekstovima internetski portala tijekom 2020. godine. Prva od njih je krivnja, odnosno analiza konstrukcije značenja krivnje. Odabrana je zbog velike zastupljenosti članaka u kojima se iščitavao upravo sadržaj koji je bio u službi konstrukcije krivca za pandemiju. Kao takav, taj je sadržaj obilježen specifičnim jezičnim karakteristikama. Nadalje, analizirat će se i tema straha koja je također vrlo zastupljena u člancima o koronakrizi. Posebice u tabloidskim tekstovima, ovakav se sadržaj itekako potencirao korištenjem specifičnog leksika i sintaktičkih struktura. Naposljetku, analizirat će se i ideološki aspekt ovih članaka s ciljem rasvjetljavanja jezika koji je u službi promoviranja neke ideologije. U analizi pragmatičkog aspekta jezika o pandemiji fokus će biti na ilokucijskim dijelovima govornih činova, te na službi neodređenih jezičnih elemenata u službi gradnje značenja. Analiza se temelji na nasumično odabranim člancima tabloidskih i ozbiljnih izdanja novina na internetskim portalima, koji su tematski grupirani. Sveukupna količina članaka objavljenih o

svakoj temi bila je prevelika za ekstenzivnu analizu u ovom radu, te su se odabrali najrelevantniji za svaku od makrotematskih struktura.

7.1. Krivnja

Prva tema koja nas zanima kao makrotema u jeziku medija tijekom 2020. godine jest tema krivnje. Analiza teme krivnje se temelji na sedam članaka iz tabloida, te tri članka iz internetskih izdanja ozbiljnih novina. Iz ovih brojki odmah je moguće iščitati činjenicu da se dramatizacija i okrivljavanje kao tema više i frekventnije pronalazi u tabloidskim publikacijama. Krivnja je jedna od glavnih tema koje su okupirale medijski sadržaj tijekom najintenzivnijeg razdoblja pandemije u 2020. godini. Ne samo što je krivac bio jedan od glavnih aktera u političkom diskursu, on se pretvorio i u element svakodnevnog razgovora. Kao takav doveo je do stigmatizacije određenih društvenih skupina, što se tijekom povijesti pokazalo kao nerijetka pojava. U članku „*COVID-19: Facts, Cultural Considerations, and Risk of Stigmatization*" Bruns et al. pišu o utjecajima stigmatizacije, odnosno njezinu negativnom efektu na percepciju društvenih skupina koje su primjerice stavljene u karantenu ili je imenom te skupine nazvana i sama bolest. (2020: 330) Ovakva se stigmatizacija očituje u neprijateljskom ponašanju pojedinaca prema stigmatiziranoj društvenoj skupini, diskriminaciji i, u krajnjoj liniji, nasilju. Ono što je uslijedilo u masovnim medijima tijekom prvih mjeseci pandemije u 2020. godini upravo je stigmatizacija i diskriminacija kineske kulture, pa i naroda. To se očituje i u sadržaju internetskih portala u kojima se u spomenutom razdoblju razvija diskurs o krivcu za širenje pandemije. U članku „Osmišljavanje smrti i strah od smrti iliti Covid, smrt i baba" iz 2021., godine Lidija Delić piše o diskursu o pandemiji bolesti COVID-19 u tiskanim i internetskim medijima u Srbiji i Hrvatskoj. Ono što naglašava u svom tekstu upravo je svojevrsno oblikovanje tog istog diskursa načinom na koji se biraju i predstavljaju informacije o zaraženim i preminulim osobama. Uspoređuje ovaj diskurs s temama smrti u usmenom folkloru, te ih povezuje kao izrazito slične, jer oba ova aspekta ljudskog jezika reflektiraju potrebu da se smrt objasni, te da joj se pronađe razlog. (2021: 7) Kako ističe Lelić, ove su činjenice rezultirale i izvanjezičnim posljedicama kao što su fizička izolacija starije populacije tijekom najintenzivnijeg perioda pandemije. Opravdanja za smrt se, međutim, nisu zaustavila samo na toj skupini, već su se, kako navodi autorica, nastavila i na diskurs o pretilim i osobama s ostalim zdravstvenim poteškoćama. Ono što autorica naglašava su mehanizmi stvaranja

jezika, odnosno folklora, koji je izražavao strah. U jednom od njihovih dvaju aspekata jezik je imao za cilj pokušaj zaštite, odnosno stvaranja grupe koja je izuzeta od prijetnje. Jezik je služio za izgradnju 'krivca' u obliku starosti ili postojeće bolesti. U drugom aspektu jezika medija generirali su se mitovi u vidu tzv. teorija zavjera, također u službi objašnjenja porijekla zaraze. (2021: 16) Upravo o konstruiranju 'krivca' piše i Sebastián Moreno Barreneche u članku „*Somebody to blame: on the construction of the other in the context of the Covid-19 outbreak*". Taj autor naglašava pojačanu produkciju relevantnih diskursa koja se manifestirala tijekom ranijeg razdoblja pandemije. Ističe kako se, u nedostatku informacija o pojedinačnim širiteljima zaraze, javljaju diskursi koji, preko jezika, doprinose konstruiranju 'drugoga', odnosno 'krivca' za pandemiju. Neki od ovih 'krivaca' su građani Kine ili skupina 'neodgovornih' koji doprinose daljnjem širenju zaraze. Autor ističe postojanje semiotičkih mehanizama koji su rezultirali stvaranjem i konstrukcijom kolektivnih aktera, pripadnika zamišljenih grupa koji se koriste kao referenti za krivce i na koje se redovito svaljivala krivica za pandemiju. Kako je navela Lelić, društvo ima potrebu okrivljavanja u službi razumijevanja okolnosti koje su ga snašle. Zbog toga, kako je pandemija odmicala i kako su se okolnosti mijenjale, tako su se i skupine koje su nosile etiketu 'drugoga' mijenjale. „Krivac" za pandemiju u hrvatskim medijima i člancima prikupljenim za analizu uglavnom su bili Kinezi i Stožer civilne zaštite. Većina članaka unutar diskursa o krivnji upravo kao aktere ima državu Kinu i njene nadležne službe za suzbijanje zaraznih bolesti, ali i njene prehrambene običaje. Osim toga, na domaćoj se sceni kao glavni krivac pojavio i Stožer civilne zaštite, točnije njegovi članovi. Oni su, naime, okrivljivani za ekonomske posljedice odluka donesenih u svrhu suzbijanja pandemije. Tabloidski su članci očekivano ovoj temi pristupili upotrebom razgovornog stila, neodržavajući klasičnu strukturu teksta, te fokusirajući teme članaka na individualne priče u svrhu dramatizacije i privlačenja što većeg broja čitatelja. Ozbiljnije su publikacije bile informativno sadržajnije, te su na objektivniji način iznosile vijesti o odlukama Stožera, ali i o potencijalnim izvorima zaraze u Kini.

Kao primjer ovog diskursa u hrvatskim medijima možemo navesti nekoliko članaka s internetskih portala koji su u tabloidnim verzijama koristili nadnaslove poput „smrtonosni virus", te naslove poput „*Kinezi jedu šišmiše i zmije. Je li tako krenuo smrtonosni virus?*" U ovim su se diskursima državljani Kine i njihove prehrambene navike našli kao akteri u službi krivca ili zlikovca u narativu koji se provlačio cijelu godinu u masovnim medijima. Osim njih, kako je napredovala pandemija kroz vrijeme, u hrvatskim se medijima Stožer civilne zaštite također pretvorio u entitet kojem se

pripisivala prvenstveno krivnja za ekonomsku krizu. Kao dodatna skupina koja je trpjela osude u medijskom prostoru bila je i religiozna zajednica. Ovakvi su se tekstovi istaknuli i zbog konfliktnosti i prominencije kao kategorija koji ih čine vrijednim izvještavanja. Naslovnice u kojima možemo iščitati ovakvu stigmatizaciju i osudu u tabloidskim medijima često spadaju u kategoriju iskrivljenih naslova o kojima piše van Dijk. Primjeri takvih su i oni iz uzorka u ovom radu. U primjeru: *„Trump objavio da je njegov odvjetnik Rudy Giuliani zaražen: 'Pozitivan je na kineski virus'"* svjedočimo stvaranju značenja vezanog za pridjev kineski. Ovo za posljedicu ima stigmatizaciju pripadnika te nacije, a kao direktan efekt ovakvog jezika diljem svjetskih medija tijekom 2020. i 2021. godine svjedočili smo povećanoj razini nasilja i rasističkih ispada prema Azijatima.

Još jedan primjer konstrukcije krivca ogleda se i u sljedećem naslovu: *'Svi nas optužuju, ali virus se raširio na misi'.* Radi se o naslovu iz tabloida dnevno.hr koji se sastoji samo od citata nepoznatog govornika. U službi je dramatizacije sadržaja što odgovara činjenici da se radi o tabloidskom sadržaju. Sam naslov može se usporediti s naslovom iz Jutarnjeg lista *„Trump objavio da je njegov odvjetnik Rudy Giuliani zaražen: 'Pozitivan je na kineski virus'"* koji je informativno potpuniji. Tijelo članka iz dnevno.hr uglavnom se sastoji od citiranih izjava aktera vijesti, te poput ostalih tabloidskih članaka ne sadržava klasičnu strukturu pisanih vijesti. Naime, većina ovakvih članaka završava naglo, na kraju jednog od citata intervjuiranih osoba: *"Danas mi je, hvala Bogu, malo bolje, čekam rezultate,* (…) *Našoj župljanki koja je oboljela od koronavirusa želim brz oporavak i svako dobro u životu" – rekao je svećenik.* U ovoj se činjenici očituje manjak kvalitete tabloidskih članaka, dok se, usporedno, u člancima iz Jutarnjeg lista i Večernjeg lista ipak može razaznati Van Dijkova struktura vijesti koja na svom kraju obično ima evaluacije i očekivanja. Primer za to pronalazimo u članku iz Jutarnjeg lista čiji zadnji paragraf glasi ovako: *Umjesto da se brinu za popravljanje imidža u svijetu, Kinezi bi svima pomogli da više ulože u istraživanja toga kako je uopće sve počelo, što je ključno da bi se spriječila nova epidemija.* Radi se o pristranoj izjavi koja otkriva stav novinara, što ne odgovara objektivnosti kojoj obično teže ozbiljnije publikacije. U tome se očituje tabloidizacija ozbiljnog novinarstva.

Ilokucijska funkcija u kategoriji konfliktiva u tabloidskim člancima o pandemiji očituje se u primjeru: *TRUMP ZAPRIJETIO:* ***Kina bi mogla snositi posljedice*** *zbog odgovornosti za pandemiju.*(jutarnji.hr) U ovom se primjeru može iščitati prijetnja kao ilokucija koja doprinosi stvaranju grupe koja se okrivljuje za posljedice pandemije. Osim ovakvih, u tabloidskim je

člancima česta pojava priča iz individualnih iskustava s društvenim osudama u vrijeme pandemije. Ovakvi se članci uglavnom sastoje od ekstenzivnih direktnih navoda izjava intervjuiranih osoba, popraćenih pristranim novinarskim komentarima: *(...)* ***uzrujano*** *objašnjava djevojka*., *(...) govori* ***uznemirena*** *djevojka., (...) prepričava 22-godišnjakinja koja je* ***užasnuta*** *ponašanjem kolegica i nadređene osobe.* Ovakav se leksik pokazao tipičnim za članke iz tabloida, a njegova bi se upotreba mogla objasniti kao u službi dramatizacije i privlačenja čitateljstva osobnim, skandaloznim pričama.

Značenje krivnje se u člancima o pandemiji gradi i impersonalnim konstrukcijama poput: *(...) član Kineske akademije znanosti, rekao je novinarima* ***kako se pretpostavlja da je*** *virus potekao s tržnice u gradu Wuhanu (...)* (index.hr). U člancima koji spominju kineske tržnice itekako su prisutni izrazi prepuni elemenata neodređenog jezika, a ovaj je primjer pasivne konstrukcije ujedno i primjer neodređenog izraza. On je u službi udaljavanja autora teksta od istinitosti izrečenih činjenica, ali istodobno perpetuira diskurs o Kini kao krivcu za pandemiju. Još neki od primjera neodređenog leksika u primjerima članaka unutar teme krivnje su sljedeći: *(...)* ***znanstvenici*** *u Kini su uspjeli utvrditi (...)* (dnevno.hr) Elementi neodređenog jezika prisutni su i u člancima Večernjeg lista i Jutarnjeg lista: *(...)* ***Neki autori*** *ističu da je korona bila prisutna u Italiji još na jesen 2019.* (jutarnji.hr) U ovom primjeru riječ *neki* doprinosi manjku jasnoće o tome o kojim se autorima radi, što u ovom članku, čija je tema izvorište virusa, uvećava efekte stigmatizacije i neznanstvenosti koje ovakav jezik stvara.

7.2. Strah

Tema straha koja se u različitim kontekstima i diskursnim oblicima pojavljuje tijekom 2020. i 2021. godine u masovnim medijima jedna je od najzastupljenijih. Ta je činjenica razumljiva s obzirom na nedostatak informacija o načinu i brzini prenošenja virusa tijekom ranijeg razdoblja pandemije, ali i nedostatka znanja o učinkovitim načinima zaštite, liječenja i odgovarajućim postupanjima vladajućih tijela. Reflektirajući ove činjenice, tema straha ogleda se u novinskim člancima i jeziku koji je propagirao i širio osjećaje straha, a samim tim i reakcije populacije na isti sadržaj.

Osim nedostatka informacija i njihove nekonzistentnosti, jedan od razloga visoke razine sadržaja koji prouzrokuje propagiranje straha u medijima jest i masovna dostupnost društvenih mreža i

neobaveznost navođenja izvora u svrhu opravdanja i potpore iznesenom sadržaju. Kako navode Allport i Postman u svom članku „*An Analysis of Rumor*", uvjeti za glasine, odnosno dezinformacije su postojanje važnosti predmeta u pitanju za život pojedinaca kojih se tiče, te sama nejasnost i dvosmislenost tog istog predmeta. (1957: 502) Kako ovi autori navode, motivacijski faktor u konstrukciji diskursa iz kojih iščitavamo strah neizostavan je u pronalaženju razloga za isti. Bilo koja osnovna ljudska potreba može biti uzrokom za pokretanje glasina. (1957: 503)

Jedan od oblika u kojima se očitovala potreba za objašnjenjem situacije prouzrokovane pandemijom i ublažavanjem straha jest širenje narativa o izvoru zaraze, njenim „pravim" razlozima i zakulisnim akterima skupno nazvanim teorijama zavjere.

Jedan od elemenata koji je potencijalno izazivao strah u čitatelja jest način na koji su se predstavljali brojevi i statistika koji su se odnosili na slučajeve zaraze virusom. U članku „*Rhetorical uses of precise numbers and semi-magical round numbers in political discourse about COVID-19: Examples from the government of the United Kingdom*" Michael Billig bavi se temom statistike i načinom na koji je britanska vlada koristila istu u političke svrhe. Napravio je distinkciju između preciznih i okruglih brojeva te ističe kako niti precizni, a još manje okrugli brojevi ne mogu biti sasvim točni. Naglašava kako je statistika podložna manipulaciji te da postoje dokazi o upotrebi iste prilikom ostvarivanja različitih političkih ciljeva kao što su zastrašivanje ili utjecanje na biračke preferencije. (2021: 4) Članci u hrvatskim tabloidima, isto kao i članci ozbiljnijih publikacija, koristili su se okruglim brojkama kao elementima nejasnog jezika u izvještavanju o pandemiji. Neki od primjera za su sljedeći: *NAKON **23 TISUĆE** MRTVIH: U mrtvačnici u Bergamu više nema lijesova!,* (dnevno.hr) *Đikić ponovno prognozira **1500** mrtvih od koronavirusa* (dnevno.hr), *Ukupno je od Covida-19 umrlo skoro **14.000** osoba* (jutarnji.hr).

Vijesti koje se mogu kategorizirati kao one koje su širile strah posebno su odgovarale kategorijama kontroverze i personalizacije. Strah je jedna od triju tema koje su se koristile za analizu jezika na internetskim portalima, te je, kao takav, primjer vrlo česte domene u kojoj se izvanjezična stvarnost konstruira putem specifičnih procesa interpretacije i pripisivanja značenja. (Moreno Barreneche, 2020) Upravo je takav konstruktivizam jedan od temelja sociosemiotičke teorije. Prema konstruktivističkim postavkama, stvarnost se gradi putem društveno utemeljenih intersubjektivnih dogovora, te ne postoji samostalno, izvan njih. Kako ističe Moreno Barreneche, kolektivni fenomeni kao što su trauma i konflikt iz semiotičke perspektive objašnjavaju se kao društveni konstrukti temeljeni na intersubjektivnim procesima gradnje značenja. (2020: 24) Ljudske emocije

produkt su društvenih i kulturalnih kontakata i načina na koji ih se interpretira u nekoj kulturi. U kontekstu narativa, na masovnoj razini, dominantan diskurs može utjecati na kolektivnu dimenziju straha i panike.

Za ovaj rad relevantna su postojeća istraživanja jezika medija kada su u pitanju velike zdravstvene ugroze šire populacije. U članku „*SARS Wars: An Examination of the Quantity and Construction of Health Information in the News Media*" autori Berry, Wharf-Higgins i Naylor iznose istraživanje o utjecaju medija na percepciju javnosti o zdravstvenim pitanjima. Oslanjaju se na dva teorijska okvira: *the social amplification of risk model* i *the elaboration likelihood model.* Prvi model odnosi se na istraživanja rizika kroz tok informacija, koji može ići kroz medije ili osobne kontakte. Ono što ovaj model zagovara jest upravo činjenica da kada ne postoji direktan doticaj osobe s rizikom, njena reakcija je pod utjecajem količine i dramatizacije samog sadržaja poruke. S druge strane, *elaboration likelihood model* odnosi se na procese po kojima poruka dolazi u kontakt s pojedincima. Razlikuju se centralni i periferni tok poruke, gdje centralni rezultira u dugoročnim efektima poruke i njenom nastavljanju, a periferni tok znači da primatelj iste poruke ne razmišlja o njoj aktivno, niti se njen utjecaj mjeri snagom iznesenih argumenata.

Fokusirajući se na aspekt i način konstruiranja poruka u medijskom prostoru, autori naglašavaju da istraživanja pokazuju kako je reakcija javnosti uvijek pod utjecajem količine, dramatizacije i simboličkih konotacija informacija koje se prezentiraju. Također naglašavaju da je efekt straha neizbježan, čak i kada je količina vijesti umjerena: „*independent of accuracy, large volumes of information can amplify the perception of risk and distract individuals from other sources of risk*." (2007: 36) Neki od drugih elemenata o kojima ovisi efekt poruke i njena moć su, kako navode autori istog članka, upravo izvor poruke i gramatika koja se koristila u konstruiranju poruke. Jezik koji se koristi u konstrukciji poruke, njegova jačina, odnosno moć uvjeravanja utječu na efekt koji sama poruka ima, pod uvjetom da je njen sadržaj relevantan primatelju. Jezični elementi koji čine jezik neke poruke jakim i efektivnim, prema ovim autorima, jesu konektivi, iskazi koji uspostavljaju vezu između podataka i tvrdnji i kvalifikatori. Konektivi su rečenice koje sadržavaju fraze poput *'zato jer'* ili *'s obzirom na to da'*, dok su kvalifikatori definirani kao bilo koji iskaz koji upućuje na uvjete pod kojima je neka tvrdnja točna. (2007: 38) Izvor same poruke, odnosno vijesti, igra veliku ulogu u njenoj uvjerljivosti. Kredibilitet, stručnost, i objektivnost doprinose većem stupnju uvjerljivosti. Jezični elementi koji imaju potencijal za narušavanje uvjerljivosti neke poruke su retoričko pitanje i digresije, prema autorima Berry, Wharf-Higgins i Naylor.

Ono što su ovi autori u svojoj analizi zaključili u prvom redu odnosi se na učestalost spominjanja neke zdravstvene teme. Naime, rezultati njihovog istraživanja podupiru prethodna istraživanja istog tipa koja su utvrdila da je učestalost spominjanja ovih tema neproporcionalna s rizikom koji predstavljaju zdravstvene ugroze o kojima je riječ. (2007: 41) Ono što se može zaključiti, kako i sami autori navode, upravo je činjenica da je sadržaj u medijima ovisan o njegovom potencijalu da zabavi, senzacionalizira i, u krajnjoj liniji, proda. Nadalje, ovo istraživanje iznjedrilo je i zaključak da je količina sadržaja koji se odnosi na rizik, te samim tim izaziva strah kod svojih primatelja, trostruko veća od količine koja se odnosi na prevenciju zdravstvene ugroze. Autori ističu također pronalazak da se stručni izvori puno češće citiraju nego nestručni, a pogotovo ako njihov jezik sadržava one elemente koji doprinose njegovoj većoj efektnosti.

Broj članaka kojima se potencijalno mogao širiti strah među čitateljstvom bio je izrazito velik početkom godine, kako u tabloidima, tako i u ozbiljnijim publikacijama. Individualne su se priče kao u tabloidima, pojavljivale i u ozbiljnijim člancima na portalima jutarnji.hr i vecernji.hr. U tome se očituje tabloidizacija ozbiljnijih novinskih kuća. Jedan od naslova koji je propagirao strah na taj način je i: *BIO JE TO BLAGOSLOV, REKLA SAM MU SVE ŠTO SAM HTJELA' Sinovi i kćeri s ocem oboljelim od Covida-19 preko telefona pričali 30 sati prije njegove smrti*. (jutarnji.hr) Propagiranje straha također je vidljivo u izboru leksika. On je u tabloidskim člancima nešto snažniji i groteskniji od onoga na ozbiljnijim portalima.

Istaknuti se može i funkcija nadnaslova kao značajnih elemenata strukture članaka u konstrukciji značenja straha. Oni su gotovo uvijek u tabloidskim člancima, ali i na ostalim portalima, izrazito emotivno nabijeni, te su u službi privlačenja pozornosti: *Grad mučenik* (dnevno.hr)*, Bio je žestoki antivakser* (dnevno.hr)*, Obitelj i ljubav su sve* (jutarnji.hr) i *Okrutno obilježje pandemije* (jutarnji.hr).

Primjer ograđivača korištenih u službi izazivanja straha i sličnih emocija kod čitatelja su: *Prema subotnjim podacima* ***gotovo*** *14.000 osoba umrlo je u Francuskoj (...)* (jutarnji.hr). Osim toga, i u novinskom diskursu koji se tiče teme straha također je prisutan neodređeni jezik: ***Pacijenti*** *umiru sami u svojim bolničkim sobama, odsječeni od svojih partnera, djece, braće i sestara te često od svećenika i rabina.* (jutarnji.hr), *(...) do kraja mjeseca* ***mogli bismo imati 1500*** *umrlih od ovoga virusa, izjavio je jutros u razgovoru za Radio Sljeme znanstvenik Ivan Đikić.* (7dnevno.hr). Okrugle brojke, te neodređen leksik poput riječi *pacijenti* ne pružaju čitatelju pozadinsko činjenično stanje. Time promoviraju dramatizaciju sadržaja, te samim time postižu i cilj izazivanja

emocije. Strah koji su prouzrokovale vijesti na internetskim portalima u ranom razdoblju pandemije u Hrvatskoj imao je kao posljedicu kolektivno poštovanje uspostavljenih pravila ponašanja (ostanak kod kuće, prekid društvenih kontakata i slično). No, pogledamo li materijal iz mjeseci koji su uslijedili i primijenimo teoriju o narativima u politici, možemo zaključiti da narativ Stožera civilne zaštite i ostalih aktera u borbi protiv pandemije nije bio u skladu sa samim aktivnostima koje su isti akteri provodili. To je, s jedne strane, rezultiralo jezikom medija koji je sve više politiziran, oslanja se na okrivljavanje, pa i na ideološke postavke. S druge strane, građanstvo je krajem 2020. godine slabljenje kredibiliteta vlasti dokazalo i smanjenjem poštivanja mjera i zabrana vezanih za pandemiju, te je strah koji se početkom godine mogao svjedočiti u ponašanju ljudi efektivno nestao, a novinski diskurs preplavio je kritičan sadržaj usmjeren na političare.

7.3.Ideologija

Ideologija se definira kao sustav ideja i vjerovanja koja pružaju orijentaciju za razumijevanje stvarnosti i društveno djelovanje.[7] Kako je spomenuto ranije, ideologija igra važnu ulogu u konstrukciji značenja. Hodge i Kress isticali su kako semiotika kao znanost leži na ideološkim postavkama, te kako se znak i značenje gradi ovisno o ideološkom kontekstu u kojem se nađe. Upravo se preko logonomskih pravila koja upravljaju stvaranjem znakova ogleda i ideološka pozadina ljudskog djelovanja. Prema Delin, ideologija novinara vidljiva je u leksiku, ali i u sintaktičkim konstrukcijama koje koristi pri navođenju činjenica. I sam van Dijk ističe kako se u semantičkoj i sintaktičkoj analizi, osim samih obilježja novinarskog registra, kriju i ideološke konotacije. (1988: 81)

Članke koje smo izdvojili za analizu ideoloških konotacija možemo podijeliti u dvije skupine: one koji kritiziraju rad Stožera civilne zaštite kao tijela stranke HDZ tijekom izbornog razdoblja i one koji se odnose na ponašanje Crkve kao organizacije tijekom pandemije.

Jezik tabloidskih članaka pokazao se itekako sadržajnijim što se tiče ironičnog leksika. Praksa imenovanja u ovim je člancima razotkrila i ideološko usmjerenje novinara index.hr-a: *Znanstvenici **Instituta "Dr**. Andrej Plenković" utvrdili da **katolici** ne prenose virus.* U ovom se primjeru ogleda politički stav novinara koji, nazvavši premijera Plenkovića *doktorom,* a članove stožera *institutom,*

[7] Izvor: https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26914

ironično kritizira upravo politiku vladajuće stranke kojom se naočigled izuzima crkvenu organizaciju od mjera kojih se svi ostali trebaju pridržavati tijekom razdoblja pandemije. Negativna uloga Stožera civilne zaštite koja se vremenom konstruirala u javnosti podjednako se ogleda u konzervativnim i u liberalnim publikacijama. Primjeri imenovanja članova Stožera, poput *Wonderwoman, Superman* i *Flash* (dnevno.hr) također imaju ironičnu funkciju te otkrivaju kritički stav prema radu istog. Osim u tabloidskim izdanjima, primjeri ironičnog jezika mogu se pronaći i na portalima poput jutarnji.hr, gdje se koronavirus nazivalo *poslušnikom* i *pošasti**: Jučer*** *je koronavirus bio* ***poslušnik*** *pod nadzorom i kontrolom stožera, a* ***danas*** *je* ***pošast*** *za koju smo sami krivi. Sutra, kada se budu održavali HDZ-ovi unutarstranački izbori, virus će biti 'mačji kašalj.*

Nasuprot jeziku o Stožeru, u kojem se i tabloidi i ozbiljniji članci slažu u stavovima, stoji jezik konzervativno usmjerenih portala dnevno.hr čija tematika rijetko kritizira Crkvu i njene prakse tijekom pandemije: *Do sada je* ***400*** *svećenika umrlo od Covid-19 širom Europe, Katoličke crkve u cijeloj Europi danas su sigurna i higijenska mjesta.* (dnevno.hr) Ovakvi su primjeri, uz elemente nejasnog jezika, obilježeni objektivnošću i ozbiljnošću. Index.hr kao liberalnije usmjeren portal ističe se po kritički nastrojenim člancima vezanim uz religiozne prakse tijekom pandemije. Tako se u naslovu članka *Pop* ***koji je tvrdio da su za koronavirus krivi gej brakovi*** *ima koronavirus* krije apozicijsku zavisnu rečenicu koja pobliže uokviruje ulogu aktera. Njeno značenje na neizravan način suprotstavlja se sa značenjem glavne rečenice, te na taj način umanjuje autoritet subjekta kao utjecajne osobe. Ostatak članka tematski je fokusiran na kritiziranje izjava crkvenog poglavara: *Maria Gurjeva, glasnogovornica ukrajinskog Amnesty Internationala, tad je* ***upozorila*** *da su takve izjave veoma* ***opasne*** *jer mogu dovesti do* ***nasilja*** *prema određenim skupinama u društvu, a mnogi su tražili i javnu* ***ispriku****. Filaret se nije ispričao, a njegovi predstavnici u javnosti su nastavili braniti njegovu izjavu.* (index.hr) Glagol poput *upozorila* stoji kao predznak autorova ideološkog stajališta, dok mu ostali leksik, *opasne, nasilja i ispriku,* također odgovara.

Jezik vezan uz religiozne institucije i aktere portala jutarnji.hr i vecernji.hr objektivniji je i manje stilski obilježen od tabloidskih članaka iste tematike. No, unatoč manjku leksika koji bi direktno bio pokazatelj ideološkog predznaka, na portalu jutarnji.hr prisutna je praksa sintaktičkog uokvirivanja informacija na način koji odaje ideološke predznake: *Svećenik župljanima poslao upute za blagoslov,* ***ali i*** *broj žiro računa: 'Ako osjećate potrebu...'* Suprotnim veznikom autor daje naslutiti ironiju u tonu kojom kritizira naplaćivanje za religiozne usluge.

Analiza ideoloških konotacija potvrdila je činjenicu da je jezik u tabloidskim člancima stilski više obilježen od objektivnog tona na ozbiljnijim portalima. Upotrebom leksika koji pripada razgovornom stilu, te samim izravnim navođenjem sadržaja s društvenih mreža tabloidi prakticiraju dramatizaciju i takvim jezikom cilj im je privući čitatelja. Istodobno, članci na ozbiljnijim portalima manje koriste sredstva kao ironiju u službi kritike političara ili religioznih praksi.

8. ZAKLJUČAK

U ovom se radu analizirao jezik o pandemiji bolesti COVID-19 na internetskim portalima. Razlikovali su se portali tabloidskog usmjerenja i internetske verzije ozbiljniji hrvatskih novina Jutarnji list i Večernji list. Na početku se istaknuo društveni i politički kontekst pandemije bolesti COVID-19, gdje su se iznijeli svi detalji o samoj bolesti, političkom i kriznom odgovoru na nju u svijetu, ali i u Hrvatskoj, tijekom 2020. godine. Nakon kontekstualizacije, predstavila se teorijska podloga o medijima i internetskim portalima. Proces digitalizacije tiskovina, koji se odvio kasnih devedesetih godine i početkom prošlog desetljeća uvelike je utjecao na sam jezik kojim se novinari koriste. Prvenstveno se to tiče skraćivanja sadržaja članaka i njegovo sadržajno, leksičko i sintaktičko osiromašenje. Razlog tomu pronašao se u sveopćoj brzini putovanja informacije i pukoj potrebi medijskih kuća da se održe na tržištu. Rezultati takvih procesa vide se i u ciljevima internetskih portala kao što je povećanje klikova i prometa na stranicama, a sve u svrhu prodaje oglasnog prostora. Razlika u jeziku između tabloida i ozbiljnih novina poslužila je kao temelj kontrastivnoj analizi. Semiotička analiza kao teorijsku podlogu imala je rad Saussurea, Hodgea i Kressa, te Hallidayja i njegovu funkcionalnu lingvistiku. Nadalje, Theo van Leeuwen i njegova knjiga „*Introducing Social Semiotics*“ poslužili su kao teorijski okvir za osnovne semiotičke pojmove poput diskursa, narativa i žanra. Kao metodologijski oslonac iskorištena su djela Judy Delin i Teuna van Dijka, koji su razradili semiotičke analitičke modele, primjenjive na novinske tekstove. Judy Delin uvodi neke od ključnih pojmova, a to su vrijednost vijesti i ograđivači. Van Dijkova teorija u fokus stavlja strukturu vijesti, te ju dijeli na mikro i makro razine. Članci prikupljeni za analizu tematski su se podijelili na tri skupine: one koji sadržavaju ideološke konotacije, one koji izazivaju emocije straha, te oni koji sudjeluju u konstrukciji značenja krivnje. U skupini članaka koja se odnosi na temu krivnje analizirana je konstrukcija krivca poput Stožera civilne zaštite ili države Kine. S druge strane, tema straha analizirana je prvenstveno temeljem leksika koji se koristio. Tema ideologije dotakla se i sintaktičke analize, te je tako razotkrila mehanizme kojima se iščitava ideološka motivacija za sadržaj članaka. Pragmatička analiza tekstova fokusirala se na vrstu iskaza i na teoriju o govornim činovima. Zaključci analize potvrdili su pretpostavku da je jezik tabloidskih članaka stilski više obilježen, te je u službi dramatizacije događaja i privlačenja što većeg čitateljstva. Također, sadržava više individualnih priča, a sam je

stav autora članaka o događajima itekako vidljiv. S druge strane, jezik ozbiljnijih članaka objektivniji je, te sadržava leksik koji odgovara književnom, službenom registru.

9. BIBLIOGRAFIJA

Allport, G. W., Postman, L. (1957.) „An Analysis of Rumor“. *The public opinion quaterly.* Vol. 10. 501-517

Austin. J. L. (1962.) *How to do Things with Words.* Harvard: University Press

Barreneche, S. M. „*Somebody to blame: on the construction of the other in the context of the Covid-19 outbreak*”. Society register. Vol. 4. 19-32

Bawarshi A. S., Reiff, M. J. (2010.), *Genre. An Introduction to History, Theory, Research, and Pedagogy*. West Lafayette: Parlor Press and The WAC Cleatinghouse

Bazerman. C. (2001.) *What Writing Does and How It Does It*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

Berry, T., Wharf-Higgins, J., Naylor, P. (2007.) „SARS Wars: An Examination of the Quantity and Construction of Health Information in the News Media“. Health Community. Vol. 21. 35-44

Borucinsky, M., Coslovich, Tominac S. (2015.) Formalno i funkcionalno u jeziku: sistemska funkcionalna gramatika u odnosu na ostale funkcionalne gramatike i kognitivnolingvističke pristupe. *Fluminensia*, Vol.2, 11-29

Boukes, M., Jones, N. P., Vliengenthart R. (2020.) „Newsworthiness and story prominence: How the presence of news factors relates to upfront position and length of news stories“. *Journalism.* 1-19

Bruns, D. P. i drugi, (2020.), „COVID-19: Facts, Cultural Considerations, and Risk of Stigmatization“, *Journal of Transcultural Nursing*, Vol. 31, 326-332

Cowling, B. J. i drugi (2020.), „Impact assessment of non-pharmaceutical interventions against coronavirus disease 2019 and influenza in Hong Kong: an observational study“, *Lancet Public Health,* Vol. 5, 279-288

de Beaugrande, R., Dressler W. U.(2010.), *Uvod u lingvistiku teksta.* Zagreb: Palimpsest.

Delin, J. (2000.) *The Language of Everyday Life*. *An Introduction.* London: SAGE Publications

Delić, L. „Osmišljavanje smrti i strah od smrti iliti Covid, smrt i baba” (2021.) *Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku,* Vol. 58, 7-18

Greer J. D., Mensing D. (2006.) „The Evolution of Online Newspapers: A Longitudinal Content Analysis, 1997–2003“ u *Internet Newspapers: The Making of a mainstream Medium,* 13-33

Grice, H. P. (1987.) „Logika i razgovor.“ Kontekst i značenje. Rijeka: Izdavački centar Rijeka

Halliday, M. A. K. (1978.), *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.

Hodge, R., Kress, G. (1995.) *Social Semiotics,* Ithaca: Cornell University Press

Ivanuš, Ž. (2019.) „Studija slučaja 24sata: mjesto edukativnih tema u tabloidnom novinarstvu“, *Medij. istraž.* Vol. 1, 2020., 109-128

Johansson, S. (2007.) *Reading Tabloids: Tabloid Newspapers and Their Readers*, Stockholm: Sodertorns hogskola

Jurčić, D. (2017.) „Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj“, *Mostariensia : časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 21, 127-136

Kress, G., Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold Publishers.

Leech, G. (1983.) *Principles of Pragmatics*. London: Longman

Lipić, G. (2016.) "Primjenjivost tradicionalnih pristupa proizvodnje vijesti u hrvatskim lokalnim tiskanim medijima." Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:114:947536I

Mikić Čolić, A., Trtanj, I. (2019.) „O koheziji i koherenciji teksta“. *Suvremena lingvistika*. Vol. 45. 247-264

Mintrom, M, O'Connor, R. (2020.) „The importance of policy narrative: effective government responses to Covid-19“. *Policy Design and Practice.* Vol. 3. 203-233

Perišin, T. (2004.) „Profesionalni kriterij selekcije vijesti i utjecaj javnosti“. *Politička misao.* Vol. 2. 85-93

Pupovac, M. (1990.) *Jezik i djelovanje.* Zagreb: Radna zajednica republičke konferencije SSOH

Schiffrin, D., Tannen D. i Hamilton H. E. (ur.) (2001.), *The handbook of discourse analysis* Oxford: Blackwell Publishers,

Van Dijk. T. (1988.) *News Analysis. Case Studies of International and National News in the Press.* London: Lawrence Erlbaum Associates

Van Leeuwen, T. (2005.), *Introducing Social Semiotics*. New York: Routledge

Vinja, V. (2000.) *Tečaj opće lingvistike,* Zagreb : ArTresor Naklada: Institut za Hrvatski Jezik i Jezikoslovlje

INTERNETSKI IZVORI

„Coronavirus disease (COVID-19): Herd immunity, lockdowns and COVID-19“, (konzultirano 02. 07. 2021.): https://www.who.int/news-room/q-a-detail/herd-immunity-lockdowns-and-covid-19

„COVID-19 and the Swedish enigma“, (konzultirano 02. 07. 2021.): https://www.thelancet.com/article/S0140-6736(20)32750-1/fulltext#articleInformation

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (konzultirano 22. 06. 2021.): https: //www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/pitanja-i-odgovori-o-novom-koronavirusu-2019-ncov/

Pandemic Influenza Preparedness and Response: A WHO Guidance Document (konzultirano 22. 06. 2021.): .https: //www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK143063/#ch5.s4

„Whose coronavirus strategy worked best? Scientists hunt most effective policies“ (konzultirano 02. 07. 2021.): https://www.nature.com/articles/d41586-020-01248-1